
Υπουργείο Παιδείας των Η.Π.Α.

**ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ
ΜΕ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ
ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ-
ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ:**

Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ

Μετάφραση–Προσαρμογή
Μαρία (Μαριάννα) Βενιεράκη

Επιστημονική Επιμέλεια Μετάφρασης–Προσαρμογής
Μαρία (Μαριάννα) Βενιεράκη
Αναστασία Κουμούλα-Ζαφειροπούλου

Υπουργείο Παιδείας των Η.Π.Α.

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ- ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ:

Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ

Τίτλος πρωτοτύπου:

**TEACHING CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER:
INSTRUCTIONAL PRACTICES AND STRATEGIES**

Η παρούσα αναφορά εκπονήθηκε στο πλαίσιο της Σύμβασης αριθμ. HS97017002 του Υπουργείου Παιδείας των Η.Π.Α. (U.S. Department of Education) με το American Institutes for Research. Η Kelly Henderson διετέλεσε τεχνικός εκπρόσωπος.

Υπουργείο Παιδείας των Η.Π.Α.

(U.S. Department of Education)
Margaret Spellings
Υπουργός (Secretary)

Γραφείο Ειδικής Αγωγής και Υπηρεσιών Αποκατάστασης

(Office of Special Education and Rehabilitative Services)
Tracy R. Justesen
Υφυπουργός (Assistant Secretary)

Γραφείο Προγραμμάτων Ειδικής Αγωγής

(Office of Special Education Programs)
William W. Knudsen
Αναπληρωτής Διευθυντής (Acting Director)

Τμήμα από την Έρευνα στην Πράξη

(Research to Practice Division)
Bill Wolf
Αναπληρωτής Διευθυντής (Acting Director)

Washington, D.C., 2008

Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 2004
Επανέκδοση: Σεπτέμβριος 2005, Σεπτέμβριος 2006, Αύγουστος 2008

Η αναφορά με τον πρωτότυπο τίτλο *Teaching Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder: Instructional Strategies and Practices*, Υπουργείο Παιδείας των Η.Π.Α., Γραφείο Ειδικής Αγωγής και Υπηρεσιών Αποκατάστασης, Γραφείο Προγραμμάτων Ειδικής Αγωγής, Ουάσιγκτον, D.C., 2008, είναι διαθέσιμη στο κοινό. Επιτρέπεται η ολική ή η μερική αναπαραγωγή της.

ED Pubs, Education Publications Center, U.S. Department of Education, P.O. Box 1398, Jessup, MD 20794-1398

Μετάφραση-Προσαρμογή:

Μαρία (Μαριάννα) Βενιεράκη, Ψυχολόγος, MSc
Ταμίας της Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.

Επιστημονική Επιμέλεια Μετάφρασης-Προσαρμογής:

Μαρία (Μαριάννα) Βενιεράκη, Ψυχολόγος, MSc
Ταμίας της Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.
Αναστασία Κουμούλα-Ζαφειροπούλου, Παιδοψυχίατρος, PhD
Πρόεδρος Δ.Σ. της Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.

© 2019 Εταιρεία για την Ψυχική Υγεία Παιδιών και Εφήβων (Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.) – Αναθεωρημένη έκδοση: 2025

Μαιάνδρου 23 & Αιγινήτου
Ιλίσια 115 28 Αθήνα

✉ epsyype@gmail.com

🌐 <https://www.epsyype.gr>

Η παρούσα αναφορά διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης: [Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
<i>Αναγνωρίζοντας τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ</i>	1
<i>Μια Ολοκληρωμένη Στρατηγική για την Επιτυχημένη Διδασκαλία των Παιδιών με ΔΕΠ-Υ</i>	4
Πώς να Εφαρμόσετε τη Στρατηγική: Τρεις Συνιστώσες των Επιτυχημένων Προγραμμάτων για τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ	6
<i>Σχολική Διδασκαλία</i>	6
Εισάγοντας τα Μαθήματα	7
Διεξάγοντας τα Μαθήματα	8
Ολοκληρώνοντας τα Μαθήματα	12
Εξατομικεύοντας τις Πρακτικές Διδασκαλίας	13
Χρήσιμες Δεξιότητες Οργάνωσης και Μελέτης για τη Σχολική Διδασκαλία των Μαθητών με ΔΕΠ-Υ	22
<i>Παρεμβάσεις στη Συμπεριφορά</i>	26
Αποτελεσματικές Τεχνικές Παρέμβασης στη Συμπεριφορά	26
<i>Προσαρμογές στο Περιβάλλον της Σχολικής Τάξης</i>	34
Ειδικές Ρυθμίσεις των Θέσεων στην Τάξη για τους Μαθητές με ΔΕΠ-Υ	34
Εργαλεία Διδασκαλίας και το Φυσικό Περιβάλλον Μάθησης	35
Συμπέρασμα	36
Βιβλιογραφία	38

Διδάσκοντας τα Παιδιά με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας: Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας

Εισαγωγή

Η απροσεξία, η υπερκινητικότητα και η παρορμητικότητα αποτελούν τα βασικά συμπτώματα της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ). Η σχολική επιτυχία ενός παιδιού εξαρτάται συχνά από την ικανότητά του να ανταποκρίνεται στα καθήκοντά του και στις προσδοκίες του/της εκπαιδευτικού και της σχολικής τάξης, με ελάχιστη διάσπαση προσοχής. Η ικανότητα αυτή επιτρέπει στο παιδί να αποκτά τις απαραίτητες γνώσεις, να ολοκληρώνει τις εργασίες του και να συμμετέχει στις δραστηριότητες και στις συζητήσεις μέσα στην τάξη (Forness & Kavale, 2001). Όταν ένα παιδί εκδηλώνει συμπεριφορές που σχετίζονται με τη ΔΕΠ-Υ, αυτό μπορεί να συνεπάγεται δυσκολίες με τα μαθήματα και τη δημιουργία σχέσεων με τους συνομηλίκους, εάν δεν εφαρμοστούν οι κατάλληλες μέθοδοι διδασκαλίας και οι κατάλληλες παρεμβάσεις.

Αναγνωρίζοντας τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ

Υπολογίζεται ότι στις Η.Π.Α. υπάρχουν 1,46 έως 2,46 εκατομμύρια παιδιά με ΔΕΠ-Υ· τα παιδιά αυτά αποτελούν συνολικά το 3-5 τοις εκατό του μαθητικού πληθυσμού (Stevens, 1997; American Psychiatric Association, 1994). Τα αγόρια διαγιγνώσκονται με ΔΕΠ-Υ συχνότερα από τα κορίτσια· οι περισσότερες έρευνες δείχνουν ότι η διάγνωση της διαταραχής γίνεται τέσσερις έως εννέα φορές πιο συχνά στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια (Bender, 1997; Hallowell, 1994; Rief, 1997). Παρόλο που για χρόνια θεωρούνταν ότι πρόκειται για διαταραχή της παιδικής ηλικίας, η οποία γινόταν ορατή ήδη από την ηλικία των 3 ετών και στη συνέχεια εξαφανιζόταν με την έλευση της εφηβείας, έχει αποδειχτεί ότι δεν περιορίζεται στα παιδιά. Είναι πλέον γνωστό ότι, ενώ τα συμπτώματα της διαταραχής ενδέχεται να μεταβάλλονται καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, πολλά παιδιά με ΔΕΠ-Υ δεν ξεπερνούν τις δυσκολίες τους (Mannuzza, Klein, Bessler, Malloy, & LaPadula, 1998).

Οι συμπεριφορές που σχετίζονται με τη ΔΕΠ-Υ αλλάζουν καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν. Για παράδειγμα, ένα παιδί

προσχολικής ηλικίας μπορεί να εμφανίζει αδρή κινητική υπερδραστηριότητα – διαρκώς τρέχει ή σκαρφαλώνει και συχνά μεταπηδά από τη μία δραστηριότητα στην άλλη. Τα μεγαλύτερα παιδιά μπορεί να είναι ανήσυχα και να κινούνται συνεχώς στη θέση τους ή να παίζουν με τις καρτέλες και τα θρανία τους. Συχνά δεν κατορθώνουν να ολοκληρώσουν τις σχολικές τους εργασίες ή εργάζονται απρόσεκτα. Οι έφηβοι με ΔΕΠ-Υ τείνουν να είναι πιο αποσυρμένοι και λιγότερο επικοινωνιακοί. Είναι συχνά παρορμητικοί, αντιδρώντας αυθόρμητα, χωρίς να σκέφτονται τα προγραμματισμένα σχέδια ή τα απαραίτητα καθήκοντα και τα μαθήματά τους.

Σύμφωνα με την τέταρτη έκδοση του *Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders [DSM-IV])* της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας (American Psychiatric Association [APA], 1994), η ΔΕΠ-Υ μπορεί να οριστεί με βάση τις συμπεριφορές που εμφανίζει το άτομο. Τα άτομα με ΔΕΠ-Υ εμφανίζουν συνδυασμούς των ακόλουθων συμπεριφορών:

- ▶ Κινούν νευρικά τα χέρια ή τα πόδια τους, ή στριφογυρίζουν στη θέση τους (οι έφηβοι με ΔΕΠ-Υ μπορεί να φαίνονται ανήσυχοι).
- ▶ Δυσκολεύονται να παραμείνουν καθιστά όταν απαιτείται.
- ▶ Δυσκολεύονται να διατηρήσουν την προσοχή τους και να περιμένουν τη σειρά τους σε καθήκοντα, παιχνίδια ή ομαδικές καταστάσεις.
- ▶ Ξεστομίζουν απαντήσεις προτού ολοκληρωθούν οι ερωτήσεις.
- ▶ Δυσκολεύονται να ακολουθήσουν οδηγίες και να οργανώσουν τα καθήκοντά τους.
- ▶ Μεταπηδούν από μία ημιτελή δραστηριότητα σε μία άλλη.
- ▶ Δεν καταφέρνουν να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στις λεπτομέρειες και να αποφύγουν τα λάθη απροσεξίας.
- ▶ Χάνουν αντικείμενα που είναι απαραίτητα για τα καθήκοντα ή τις δραστηριότητές τους.

- ▶ Δυσκολεύονται να ακούσουν τους άλλους χωρίς να τους διακόψουν ή χωρίς να διασπαστεί η προσοχή τους.
- ▶ Παρουσιάζουν μεγάλες εναλλαγές της διάθεσης.
- ▶ Δυσκολεύονται σε μεγάλο βαθμό να υπομείνουν την καθυστέρηση στην ικανοποίηση.

Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ εμφανίζουν διάφορους συνδυασμούς αυτών των συμπεριφορών και συνήθως εκδηλώνουν συμπεριφορές που ταξινομούνται σε δύο βασικές κατηγορίες: τη δυσκολία διατήρησης της προσοχής και την υπερκινητικότητα-παρορμητικότητα. Ειδικότερα, στο *DSM-IV* περιγράφονται τρεις υπότυποι της διαταραχής: κυρίως απρόσεκτος τύπος, κυρίως υπερκινητικός-παρορμητικός τύπος και συνδυασμένος τύπος (American Psychiatric Association [APA], όπως αναφέρεται στον Barkley, 1997). Για παράδειγμα, τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ χωρίς υπερκινητικότητα και παρορμητικότητα δεν εμφανίζουν υπερβολική κινητικότητα ή νευρικότητα, αλλά αντίθετα μπορεί να ονειροπολούν, να είναι αδρανή ή ανήσυχα, και συχνά δεν ολοκληρώνουν τις σχολικές τους εργασίες. Δεν εκδηλώνονται όλες αυτές οι συμπεριφορές σε όλες τις καταστάσεις. Ένα παιδί με ΔΕΠ-Υ μπορεί να είναι σε θέση να συγκεντρώνεται όταν λαμβάνει συχνή ενίσχυση ή όταν βρίσκεται κάτω από πολύ αυστηρό έλεγχο. Επίσης, είναι συνήθως σε θέση να συγκεντρώνεται σε νέες καταστάσεις ή κατά τη διάρκεια αλληλεπίδρασης με ένα μόνο άτομο. Ενώ άλλα παιδιά μπορεί να εμφανίζουν περιστασιακά κάποιες από αυτές τις συμπεριφορές, στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ τα συμπτώματα είναι πιο συχνά και πιο σοβαρά από ό,τι σε άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας.

Σημείωση της ελληνικής μετάφρασης: το 2013 κυκλοφόρησε από την Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία (APA) η 5^η έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών (DSM-5), στο οποίο τα συμπτώματα της ΔΕΠ-Υ που περιγράφονται είναι τα ίδια με αυτά της 4^{ης} έκδοσης (DSM-IV).

Αν και πολλά παιδιά έχουν μόνο ΔΕΠ-Υ, άλλα έχουν επίσης ακαδημαϊκές δυσκολίες ή άλλες δυσκολίες συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, έχει τεκμηριωθεί ότι περίπου το ένα τέταρτο με ένα τρίτο όλων των παιδιών με ΔΕΠ-Υ παρουσιάζουν επιπλέον μαθησιακές δυσκολίες (Forness & Kavale, 2001;

Robelia, 1997; Schiller, 1996) και μάλιστα έχουν διεξαχθεί μελέτες που καταγράφουν πληθυσμούς στους οποίους η συννοσηρότητα κυμαίνεται από 7 έως 92 τοις εκατό (DuPaul & Stoner, 1994; Osman, 2000). Ομοίως, στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά συνυπάρχουν ψυχιατρικές διαταραχές σε ποσοστά πολύ υψηλότερα σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό. Στις διάφορες μελέτες, το ποσοστό της Διαταραχής Διαγωγής ή της Εναντιωματικής Προκλητικής Διαταραχής κυμαίνεται από 43 έως 93 τοις εκατό, ενώ το ποσοστό των διαταραχών άγχους ή των διαταραχών της διάθεσης κυμαίνεται από 13 τοις εκατό έως 51 τοις εκατό (Burt, Krueger, McGue, & Iacono, 2001; Forness, Kavale, & San Miguel, 1998; Jensen, Martin, & Cantwell, 1997; Jensen, Shertvette, Zenakis, & Ritchters, 1993). Τα εθνικά στατιστικά δεδομένα των Η.Π.Α. για τα παιδιά που λαμβάνουν ειδική αγωγή επιβεβαιώνουν τη συννοσηρότητα της ΔΕΠ-Υ με άλλες αναγνωρισμένες διαταραχές. Μεταξύ των γονέων παιδιών ηλικίας 6-13 ετών που έχουν κάποια συναισθηματική διαταραχή, το 65 τοις εκατό αναφέρουν ότι τα παιδιά τους έχουν επίσης ΔΕΠ-Υ. Επιπλέον, οι γονείς του 28 τοις εκατό των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες αναφέρουν ότι τα παιδιά τους έχουν επίσης ΔΕΠ-Υ (Wagner & Blackorby, 2002).

Κατά την επιλογή και εφαρμογή επιτυχημένων στρατηγικών και πρακτικών διδασκαλίας, είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τα χαρακτηριστικά του κάθε παιδιού, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με κάποια δυσκολία ή διάγνωση. Αυτή η γνώση θα είναι χρήσιμη κατά την αξιολόγηση και την εφαρμογή επιτυχημένων πρακτικών, οι οποίες συχνά ωφελούν εξίσου και τους/τις μαθητές/μαθήτριες χωρίς ΔΕΠ-Υ.

*Μια Ολοκληρωμένη
Στρατηγική
για την Επιτυχημένη
Διδασκαλία
των Παιδιών με ΔΕΠ-Υ*

Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν με επιτυχία τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ εφαρμόζουν μια στρατηγική τριών αξόνων. Αρχικά, εντοπίζουν τις μοναδικές ανάγκες του κάθε παιδιού. Για παράδειγμα, ο/η εκπαιδευτικός προσδιορίζει πώς, πότε και γιατί το παιδί είναι απρόσεκτο, παρορμητικό και υπερκινητικό. Στη συνέχεια, επιλέγει κατάλληλες εκπαιδευτικές πρακτικές που αφορούν στη σχολική διδασκαλία, στις παρεμβάσεις στη συμπεριφορά και στη διαμόρφωση της αίθουσας διδασκαλίας, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του συγκεκριμένου

παιδιού. Τέλος, συνδυάζει αυτές τις πρακτικές σε ένα Εξατομικευμένο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης (Ε.Π.Ε.) ή σε κάποιο άλλο εξατομικευμένο σχέδιο εκπαίδευσης, το οποίο ενσωματώνει στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που παρέχονται στα υπόλοιπα παιδιά της τάξης. Συνοπτικά, η στρατηγική των τριών αξόνων έχει ως εξής:

- ▶ **Αξιολογήστε τις ατομικές ανάγκες και δυνατότητες του παιδιού.** Εκτιμήστε τις μοναδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και δυνατότητες του παιδιού με ΔΕΠ-Υ μέσα στην τάξη. Σε συνεργασία με μια διεπιστημονική ομάδα ειδικών και με τους γονείς του παιδιού, εξετάστε τόσο τις εκπαιδευτικές του ανάγκες όσο και τις ανάγκες του στη συμπεριφορά, χρησιμοποιώντας επίσημες διαγνωστικές αξιολογήσεις και άτυπες παρατηρήσεις μέσα στην τάξη. Αξιολογήσεις, όπως η χορήγηση ερωτηματολογίων που εξετάζουν το μαθησιακό στυλ των παιδιών, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον προσδιορισμό των δυνατοτήτων τους και να συμβάλουν στη διαμόρφωση μιας διδασκαλίας βασισμένης στις ήδη υπάρχουσες ικανότητές τους. Σε αυτές τις αξιολογήσεις, είναι επίσης σημαντικό να ληφθούν υπόψη οι διαφορετικές συνθήκες και τα πλαίσια στα οποία εμφανίζονται οι συμπεριφορές που προβληματίζουν.
- ▶ **Επιλέξτε κατάλληλες πρακτικές διδασκαλίας.** Προσδιορίστε ποιες πρακτικές διδασκαλίας ανταποκρίνονται στις εκπαιδευτικές ανάγκες και στις ανάγκες της συμπεριφοράς του παιδιού που έχουν εντοπιστεί. Επιλέξτε πρακτικές που να ταιριάζουν με τις ανάγκες του παιδιού, που να είναι κατάλληλες για την ηλικία του και που το βοηθούν να διατηρεί την προσοχή του.
- ▶ **Για τα παιδιά που λαμβάνουν υπηρεσίες ειδικής αγωγής, ενσωματώστε τις κατάλληλες πρακτικές σε ένα Εξατομικευμένο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης (Ε.Π.Ε.).** Σε συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς και με τους γονείς, θα πρέπει να καταρτιστεί ένα Ε.Π.Ε., το οποίο να περιλαμβάνει τους ετήσιους στόχους και τις υπηρεσίες ειδικής αγωγής, καθώς και συμπληρωματικά βοηθήματα και υποστηρικτικές υπηρεσίες που είναι απαραίτητα για την επίτευξή τους. Σχεδιάστε πώς μπορούν να ενσωματωθούν οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που παρέχονται στα υπόλοιπα παιδιά της τάξης με εκείνες

που έχουν επιλεγεί για το παιδί με ΔΕΠ-Υ.

Επειδή κανένα παιδί με ΔΕΠ-Υ δεν είναι όμοιο με κάποιο άλλο, είναι σημαντικό να έχετε κατά νου ότι δεν υπάρχει ένα μοναδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μία μοναδική πρακτική ή ένα μοναδικό περιβάλλον που να είναι το πλέον κατάλληλο για όλα τα παιδιά.

Πώς να Εφαρμόσετε τη Στρατηγική: Τρεις Συνιστώσες των Επιτυχημένων Προγραμμάτων για τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ

Τα επιτυχημένα προγράμματα για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ ενσωματώνουν τις εξής τρεις βασικές συνιστώσες:

- ▶ Σχολική Διδασκαλία,
- ▶ Παρεμβάσεις στη Συμπεριφορά και
- ▶ Διαμόρφωση της Αίθουσας Διδασκαλίας.

Στη συνέχεια, παρέχονται οδηγίες για το πώς μπορείτε να καταρτίσετε ένα πρόγραμμα, ενσωματώνοντας αυτές τις τρεις συνιστώσες, και παρουσιάζονται προτάσεις για πρακτικές που μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ μέσα στο περιβάλλον της σχολικής αίθουσας. Είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι πολλές από τις τεχνικές που προτείνονται έχουν το πρόσθετο πλεονέκτημα να ενισχύουν τη μάθηση και των υπόλοιπων παιδιών της τάξης, που δεν έχουν ΔΕΠ-Υ. Επιπλέον, αν και οι ακόλουθες πρακτικές έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως σε παιδιά του Δημοτικού, είναι χρήσιμες και για μαθητές και μαθήτριες μεγαλύτερων ηλικιών.

Σχολική Διδασκαλία

Η πρώτη σημαντική συνιστώσα του πιο επιτυχημένου προγράμματος για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ είναι η αποτελεσματική σχολική διδασκαλία. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές και τις μαθήτριές τους με ΔΕΠ-Υ να προετοιμαστούν για να επιτύχουν, εφαρμόζοντας τις αρχές της αποτελεσματικής διδασκαλίας κατά την εισαγωγή, τη διεξαγωγή και την ολοκλήρωση κάθε μαθήματος. Η συζήτηση και οι τεχνικές που ακολουθούν αφορούν γενικά τη διαδικασία της διδασκαλίας (όλων των μαθημάτων). Στρατηγικές για συγκεκριμένα μαθήματα παρουσιάζονται στην επόμενη υποενότητα: «Εξατομικεύοντας τις Πρακτικές Διδασκαλίας».

Εισάγοντας τα Μαθήματα

Οι μαθητές και οι μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ μαθαίνουν καλύτερα μέσα από ένα προσεκτικά δομημένο σχολικό μάθημα – ένα μάθημα στο οποίο ο/η εκπαιδευτικός εξηγεί σαφώς στα παιδιά τι θέλει να κατακτήσουν κάθε φορά και ενσωματώνει τις νέες δεξιότητες και τη νέα γνώση στις προηγούμενες. Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί εξηγούν εκ των προτέρων τις προσδοκίες τους ως προς το τι θα μάθουν οι μαθητές και οι μαθήτριες, καθώς και πώς πρέπει να συμπεριφέρονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Οι ακόλουθες πρακτικές διδασκαλίας έχουν αποδειχτεί ιδιαίτερα χρήσιμες για τη διευκόλυνση αυτής της διαδικασίας:

- ▶ **Παρουσιάστε εκ των προτέρων ένα οργανωτικό πλάνο.**
Προετοιμάστε τους μαθητές και τις μαθήτριες για το μάθημα της ημέρας, συνοψίζοντας εν συντομία τη σειρά των διαφόρων προγραμματισμένων δραστηριοτήτων. Εξηγήστε, για παράδειγμα, ότι πρώτα θα γίνει μια ανακεφαλαίωση του προηγούμενου μαθήματος και στη συνέχεια θα ακολουθήσουν οι νέες πληροφορίες. Διευκρινίστε, επίσης, ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες αναμένεται να εργαστούν και ατομικά και σε ομάδες.
- ▶ **Ανακεφαλαιώστε τα προηγούμενα μαθήματα.**
Ανακεφαλαιώστε τις πληροφορίες από τα προηγούμενα μαθήματα που σχετίζονται με το θέμα που πρόκειται να διδάξετε. Για παράδειγμα, υπενθυμίστε στα παιδιά ότι στο προηγούμενο μάθημα επικεντρωθήκατε στην εκμάθηση της αφαίρεσης με κρατούμενο. Επαναλάβετε μερικά σχετικά προβλήματα προτού ξεκινήσετε το μάθημα της ημέρας.
- ▶ **Ορίστε τις προσδοκίες σας αναφορικά με τη μάθηση.**
Πείτε στους μαθητές και στις μαθήτριες τι αναμένεται να μάθουν κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Για παράδειγμα, πείτε τους ότι στο μάθημα της Λογοτεχνίας θα διαβάσετε μια ιστορία για τον Σπύρο Λούη και θα εξηγήσετε τις νέες λέξεις του κειμένου.
- ▶ **Ορίστε τις προσδοκίες σας αναφορικά με τη συμπεριφορά.** Εξηγήστε στους μαθητές και στις μαθήτριες πώς αναμένεται να συμπεριφέρονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Για παράδειγμα, πείτε τους ότι μπορούν να μιλούν ήσυχα με τους/τις διπλανούς/διπλανές τους όταν εργάζονται στα θρανία τους

ή ότι μπορούν να σηκώνουν το χέρι τους για να τραβήξουν την προσοχή σας.

- ▶ **Καθορίστε τα απαιτούμενα υλικά.** Εξηγήστε στα παιδιά τι θα πρέπει να έχουν μαζί τους κατά τη διάρκεια του μαθήματος, ώστε να μην αναγκάζονται να μαντεύουν κάθε φορά τι θα χρειαστούν. Για παράδειγμα, προσδιορίστε με σαφήνεια ποια υλικά θα χρειαστούν για να κάνουν μια εργασία στο μάθημα των Εικαστικών, όπως κηρομπογιές, ψαλίδια και χρωματιστά χαρτιά.
- ▶ **Εξηγήστε τις πρόσθετες πηγές βοήθειας.** Πείτε στους μαθητές και στις μαθήτριες πώς να αποκτήσουν επιπλέον βοήθεια για να κατανοήσουν το μάθημα. Για παράδειγμα, παραπέμψτε τους σε μια συγκεκριμένη σελίδα στο βιβλίο, ώστε να λάβουν καθοδήγηση σχετικά με το πώς να συμπληρώσουν ένα φύλλο εργασίας.
- ▶ **Απλοποιήστε τις οδηγίες, τις επιλογές και τον προγραμματισμό.** Όσο πιο απλές είναι οι προσδοκίες που εκφράζονται σε έναν/μία μαθητή/μαθήτρια με ΔΕΠ-Υ, τόσο πιο πιθανό είναι να τις κατανοήσει και να τις ολοκληρώσει έγκαιρα και παραγωγικά.

Διεξάγοντας τα Μαθήματα

Προκειμένου να διεξάγουν τα πιο παραγωγικά μαθήματα για τους μαθητές και τις μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ, οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί ελέγχουν περιοδικά το κατά πόσο έχουν κατανοήσει την ύλη, εξετάζουν αν έχουν βρει τις σωστές απαντήσεις προτού ρωτήσουν άλλους/άλλες μαθητές/μαθήτριες και εντοπίζουν ποιοι/ποιες μαθητές/μαθήτριες χρειάζονται επιπλέον βοήθεια. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν υπόψη τους ότι η μετάβαση από το ένα μάθημα στο άλλο ή από τη μια αίθουσα στην άλλη αποτελεί ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία για τους μαθητές και τις μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ. Όταν είναι προετοιμασμένα για αυτές τις μεταβάσεις, τα συγκεκριμένα παιδιά είναι πιο πιθανό να ανταποκριθούν και να παραμείνουν συγκεντρωμένα στο καθήκον τους. Οι ακόλουθες στρατηγικές μπορεί να βοηθήσουν τους/τις εκπαιδευτικούς στη διεξαγωγή αποτελεσματικών μαθημάτων:

- ▶ **Να είστε προβλέψιμοι/προβλέψιμες.** Η δομή και η συνέπεια είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ, καθώς πολλά από αυτά

δυσκολεύονται να διαχειριστούν τις αλλαγές. Οι ελάχιστοι κανόνες και οι περιορισμένες επιλογές είναι καλύτεροι για αυτά τα παιδιά. Έχουν την ανάγκη να κατανοούν ξεκάθαρα τι αναμένεται από εκείνα, καθώς και τις συνέπειες που θα υποστούν εάν δεν τηρήσουν τις προσδοκίες των άλλων.

- ▶ **Υποστηρίξτε τη συμμετοχή του/της μαθητή/μαθήτριας μέσα στην τάξη.** Προτρέψτε με ιδιαίτερο και διακριτικό τρόπο τους μαθητές/τις μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ να παραμείνουν συγκεντρωμένοι/ες στο καθήκον τους και προειδοποιείτε τους/τις εκ των προτέρων ότι θα τους/τις φωνάξετε σύντομα. Αποφεύγετε να επισημαίνετε τις διαφορές μεταξύ των μαθητών/μαθητριών με ΔΕΠ-Υ και των συμμαθητών/συμμαθητριών τους. Σε κάθε περίπτωση, να αποφεύγετε τα σαρκαστικά σχόλια και την κριτική.
- ▶ **Χρησιμοποιήστε οπτικοακουστικά υλικά.** Χρησιμοποιήστε μια ποικιλία οπτικοακουστικών υλικών για να παρουσιάσετε το μάθημα. Για παράδειγμα, χρησιμοποιήστε έναν βιντεοπροβολέα για να δείξετε πώς λύνεται ένα πρόβλημα πρόσθεσης με κρατούμενα. Οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούν να εργάζονται στα θρανία τους πάνω στο πρόβλημα ενώ εσείς θα προβάλλετε τα στοιχεία στην οθόνη του προβολέα.
- ▶ **Ελέγξτε την απόδοση των μαθητών και των μαθητριών.** Ρωτήστε μεμονωμένους/μεμονωμένες μαθητές/μαθήτριες για να διαπιστώσετε αν έχουν κατανοήσει το μάθημα. Για παράδειγμα, μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές και τις μαθήτριες που εργάζονται στα θρανία τους (δηλαδή που ολοκληρώνουν τις εργασίες τους μέσα στην τάξη) να εξηγήσουν πώς έφτασαν στην απάντηση ενός προβλήματος, ή μπορείτε να ζητήσετε από μεμονωμένους/μεμονωμένες μαθητές/μαθήτριες να περιγράψουν, με δικά τους λόγια, πώς ένιωσε ο κύριος χαρακτήρας στο τέλος μιας ιστορίας.
- ▶ **Κάντε βοηθητικές ερωτήσεις.** Κάντε στο παιδί βοηθητικές ερωτήσεις για να το καθοδηγήσετε να δώσει τη σωστή απάντηση σε μια ερώτηση, αφού του έχετε δώσει αρκετό χρόνο να σκεφτεί. Αφήστε να περάσουν τουλάχιστον 15 δευτερόλεπτα προτού δώσετε εσείς την απάντηση ή προτού ρωτήσετε κάποιον/κάποια

άλλον/άλλη μαθητή/μαθήτρια. Κάντε, στη συνέχεια, συμπληρωματικές ερωτήσεις που θα δώσουν την ευκαιρία στα παιδιά να δείξουν όσα γνωρίζουν.

- ▶ **Κάντε συνεχείς αξιολογήσεις των μαθητών και των μαθητριών.** Εντοπίστε τους μαθητές και τις μαθήτριες που χρειάζονται επιπλέον βοήθεια. Παρατηρήστε τα σημάδια που υποδεικνύουν έλλειψη κατανόησης, όπως η ονειροπόληση και οι βλεμματικές ή οι λεκτικές ενδείξεις δυσαρέσκειας. Παρέχετε σε αυτά τα παιδιά επιπλέον εξηγήσεις ή εφαρμόστε την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας (peer tutoring), ζητώντας από κάποιον/κάποια άλλον/άλλη μαθητή/μαθήτρια να αναλάβει τον ρόλο του/της βοηθού διδασκαλίας για το συγκεκριμένο μάθημα.
- ▶ **Βοηθήστε τα παιδιά να διορθώνουν μόνα τους τα λάθη τους.** Δείξτε στους μαθητές και στις μαθήτριες πώς μπορούν να εντοπίζουν και να διορθώνουν τα λάθη τους αυτόνομα. Για παράδειγμα, υπενθυμίστε τους ότι πρέπει να ελέγχουν τις πράξεις τους στα Μαθηματικά και εξηγήστε τους ξανά τη διαδικασία επαλήθευσης των αποτελεσμάτων. Επίσης, υπενθυμίστε τους με απλό τρόπο τους πιο δύσκολους κανόνες της ορθογραφίας και δείξτε τους πώς να αποφεύγουν τα πιο συνηθισμένα ορθογραφικά λάθη.
- ▶ **Βοηθήστε τα παιδιά να παραμένουν συγκεντρωμένα.** Υπενθυμίστε στους μαθητές και στις μαθήτριες ότι πρέπει να συνεχίσουν να εργάζονται και να διατηρούν την προσοχή τους στο καθήκον που τους έχει ανατεθεί. Για παράδειγμα, μπορείτε να τους παρέχετε συμπληρωματικές οδηγίες ή να ορίσετε συνεργάτες μάθησης (learning partners). Αυτές οι πρακτικές μπορούν να εφαρμοστούν είτε σε μεμονωμένους/μεμονωμένες μαθητές/μαθήτριες είτε σε ολόκληρη την τάξη.
- ▶ **Συμπληρωματικές οδηγίες.** Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί που διδάσκουν μαθητές και μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ τους/τις καθοδηγούν επίσης με τη χρήση συμπληρωματικών οδηγιών:
 - *Προφορικές οδηγίες.* Αφού δώσετε οδηγίες σε όλη την τάξη, στη συνέχεια δώστε επιπλέον προφορικές οδηγίες στο παιδί με ΔΕΠ-Υ. Για παράδειγμα, ρωτήστε το παιδί αν κατανόησε τις οδηγίες και επαναλάβετε τις μαζί.

- **Γραπτές οδηγίες.** Παρέχετε συμπληρωματικές γραπτές οδηγίες. Για παράδειγμα, γράψτε στον πίνακα τον αριθμό της σελίδας του βιβλίου όπου βρίσκεται μια άσκηση και υπενθυμίστε στο παιδί να κοιτάξει στον πίνακα εάν τυχόν την ξεχάσει.
- ▶ **Μειώστε την ένταση του θορύβου.** Παρακολουθήστε το επίπεδο του θορύβου μέσα στην τάξη και ενεργήστε ώστε να αποκατασταθεί, σε περίπτωση που χρειαστεί. Εάν το επίπεδο του θορύβου υπερβεί τα επιτρεπτά, για το εκάστοτε μάθημα, όρια, υπενθυμίστε σε όλα ή σε συγκεκριμένα παιδιά τους κανόνες συμπεριφοράς που τέθηκαν στην αρχή του μαθήματος.
- ▶ **Χωρίστε τις εργασίες σε μικρότερες ενότητες.** Χωρίστε τις εργασίες σε μικρότερα, λιγότερο σύνθετα μέρη. Για παράδειγμα, ζητήστε από τους μαθητές και τις μαθήτριες να λύσουν πέντε προβλήματα Μαθηματικών προτού τους δώσετε τα επόμενα πέντε.
- ▶ **Υπογραμμίστε τα σημεία-κλειδιά.** Υπογραμμίστε τις λέξεις-κλειδιά στις οδηγίες που αναγράφονται στα φύλλα εργασίας, ώστε να βοηθήσετε το παιδί με ΔΕΠ-Υ να εστιάσει την προσοχή του σε αυτές. Προετοιμάστε το φύλλο εργασίας πριν από την έναρξη του μαθήματος ή υπογραμμίστε τις λέξεις-κλειδιά καθώς διαβάζετε τις οδηγίες μαζί με το παιδί. Ενώ διαβάζετε, δείξτε στο παιδί πώς να εντοπίζει και να υπογραμμίζει μια πρόταση-κλειδί ή ζητήστε του να τη γράψει σε ένα ξεχωριστό χαρτί, προτού του αναθέσετε να κάνει την περίληψη ενός μεγάλου κειμένου. Στα Μαθηματικά, δείξτε του πώς να υπογραμμίζει τα σημαντικά δεδομένα και τις αριθμητικές πράξεις· στο πρόβλημα «Η Μαρία έχει δύο μήλα και ο Γιάννης έχει τρία», υπογραμμίστε τις λέξεις «δύο», «και» και «τρία».
- ▶ **Εξαλείψτε ή μειώστε τη συχνότητα των χρονομετρημένων διαγωνισμάτων.** Τα χρονομετρημένα διαγωνίσματα ενδέχεται να μην επιτρέπουν στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να δείξουν όσα πραγματικά γνωρίζουν, εξαιτίας της πιθανής ενασχόλησής τους με το πέρασμα της ώρας. Δώστε στους μαθητές και στις μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ περισσότερο χρόνο για να ολοκληρώσουν τα τεστ

και τα διαγωνίσματα, προκειμένου να αποβάλουν το «άγχος της εξέτασης», και προσφέρετέ τους εναλλακτικές ευκαιρίες, μεθόδους ή μορφές εξέτασης, ώστε να μπορέσουν να δείξουν τις γνώσεις τους.

- ▶ **Χρησιμοποιήστε στρατηγικές συνεργατικής μάθησης.** Βάλτε τα παιδιά να εργάζονται σε μικρές ομάδες, ώστε να ενισχύσουν τόσο τη δική τους μάθηση όσο και αυτή των συμμαθητών/συμμαθητριών τους. Εφαρμόστε στρατηγικές όπως «Σκεφτείτε-Σχηματίστε Ζευγάρια-Μοιραστείτε», κατά την οποία οι εκπαιδευτικοί ζητούν από τα παιδιά να σκεφτούν πάνω σε ένα θέμα, να σχηματίσουν ζευγάρια με έναν/μια συμμαθητή/συμμαθήτριά τους για να το συζητήσουν και να μοιραστούν τις ιδέες τους με την υπόλοιπη ομάδα (Slavin, 2002).
- ▶ **Χρησιμοποιήστε βοηθητική τεχνολογία.** Όλοι οι μαθητές και όλες οι μαθήτριες, και ειδικότερα όσοι/όσες έχουν ΔΕΠ-Υ, μπορούν να ωφεληθούν από τη χρήση της τεχνολογίας (όπως οι υπολογιστές και οι οθόνες προβολής), καθώς καθιστά τη διδασκαλία πιο παραστατική και τους επιτρέπει να συμμετέχουν ενεργά στο μάθημα.

Ολοκληρώνοντας τα Μαθήματα

Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί ολοκληρώνουν τα μαθήματά τους προειδοποιώντας τους μαθητές και τις μαθήτριες ότι το μάθημα πλησιάζει στο τέλος του, ελέγχοντας αν τουλάχιστον ορισμένοι/ορισμένες από όσους/όσες έχουν ΔΕΠ-Υ έχουν ολοκληρώσει τις εργασίες τους και καθοδηγώντας ολόκληρη την τάξη σχετικά με το πώς να αρχίσει να προετοιμάζεται για το επόμενο μάθημα.

- ▶ **Δώστε έγκαιρες προειδοποιήσεις.** Ενημερώστε εκ των προτέρων ότι το μάθημα πλησιάζει στο τέλος του. Ανακοινώστε 5 ή 10 λεπτά πριν από τη λήξη του μαθήματος, ειδικά όταν οι μαθητές και οι μαθήτριες εργάζονται ατομικά ή ομαδικά, πόσος χρόνος απομένει. Μπορείτε επίσης να τους/τις ενημερώσετε στην αρχή του μαθήματος πόσος χρόνος προβλέπεται μέχρι την ολοκλήρωσή του.
- ▶ **Ελέγξτε τις εργασίες.** Βεβαιωθείτε ότι τουλάχιστον

κάποιοι μαθητές και μαθήτριες έχουν ολοκληρώσει τις εργασίες τους. Εξετάστε τι αποκόμισαν από το μάθημα, ώστε να εκτιμήσετε τον βαθμό ετοιμότητας της τάξης και να προγραμματίσετε κατάλληλα το επόμενο μάθημα.

► **Κάντε προεπισκόπηση του επόμενου μαθήματος.**

Καθοδηγήστε τους μαθητές και τις μαθήτριες σχετικά με το πώς να ξεκινήσουν να προετοιμάζονται για το επόμενο μάθημα. Για παράδειγμα, ενημερώστε τους ότι πρέπει να βάλουν τα βιβλία τους στην άκρη και να έρθουν στο μπροστινό μέρος της αίθουσας, για να κάνουν ένα ομαδικό μάθημα ορθογραφίας.

**Εξατομικεύοντας
τις Πρακτικές Διδασκαλίας**

Εκτός από τις γενικές στρατηγικές που παρουσιάστηκαν παραπάνω για την εισαγωγή, τη διεξαγωγή και την ολοκλήρωση των μαθημάτων τους, οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί των μαθητών και των μαθητριών με ΔΕΠ-Υ εξατομικεύουν επίσης τις πρακτικές διδασκαλίας τους σύμφωνα με τα διαφορετικά σχολικά μαθήματα και τις ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών τους σε κάθε τομέα. Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ έχουν διαφορετικούς τρόπους για να μαθαίνουν και να συγκρατούν τις πληροφορίες, οι οποίοι δεν ακολουθούν πάντοτε τον παραδοσιακό τρόπο ανάγνωσης και ακρόασης. Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί πρώτα εντοπίζουν τους τομείς στους οποίους κάθε παιδί χρειάζεται επιπλέον βοήθεια και κατόπιν χρησιμοποιούν ειδικές στρατηγικές για να παρέχουν οργανωμένες ευκαιρίες στο καθένα ξεχωριστά να κάνει επανάληψη και να κατανοήσει πλήρως ένα σχολικό μάθημα που είχε παρουσιαστεί προηγουμένως σε όλη την τάξη. Μερικές στρατηγικές που μπορεί να βοηθήσουν στην επίτευξη αυτού του στόχου (ομαδοποιημένες ανά μαθησιακό τομέα) είναι οι ακόλουθες:

Γλώσσα και Αναγνωστική Κατανόηση Κειμένου

Για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ που δυσκολεύονται στην ανάγνωση να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους στην αναγνωστική κατανόηση κειμένων, δοκιμάστε τις ακόλουθες πρακτικές διδασκαλίας:

- **Ώρα σιωπηρής ανάγνωσης.** Καθιερώστε μια συγκεκριμένη ώρα κάθε μέρα για σιωπηρή ανάγνωση

(π.χ. Αφήστε τα Όλα και Διαβάστε [D.E.A.R.: Drop Everything and Read] και Συνεχής Σιωπηρή Ανάγνωση [Sustained Silent Reading] [Manzo & Zehr, 1998; Holt & O’Tuel, 1989]).

- ▶ **Παρακολούθηση ανάγνωσης.** Ζητήστε από το παιδί να διαβάσει μια ιστορία σιωπηρά ενώ ακούει τον/την εκπαιδευτικό ή κάποιον άλλον μαθητή ή μαθήτρια να διαβάζει την ιστορία δυνατά σε όλη την τάξη.
- ▶ **Δραστηριότητες ανάγνωσης σε ζευγάρια.** Βάλτε το παιδί με ΔΕΠ-Υ να συνεργαστεί με έναν/μια μαθητή/μαθήτρια που είναι καλός/καλή στην ανάγνωση. Οι μαθητές/μαθήτριες θα διαβάζουν εναλλάξ μεγαλόφωνα και θα ακούν προσεκτικά την ανάγνωση του/της συνεργάτη/συνεργατιδίας τους.
- ▶ **Ιστορίες με κάρτες.** Ζητήστε από το παιδί να φτιάξει κάρτες με σκίτσα, οι οποίες θα απεικονίζουν τη σειρά των βασικών γεγονότων μιας ιστορίας.
- ▶ **Διήγηση ιστοριών.** Προγραμματίστε κάποιες ώρες διήγησης ιστοριών, κατά τις οποίες το παιδί θα μπορεί να διηγηθεί μια ιστορία που διάβασε πρόσφατα.
- ▶ **Θεατρικό παιχνίδι.** Προγραμματίστε κάποιες ώρες για θεατρικό παιχνίδι, κατά τις οποίες το παιδί θα μπορεί να υποδυθεί διαφορετικούς χαρακτήρες από μια αγαπημένη του ιστορία.
- ▶ **Τράπεζα λέξεων.** Δημιουργήστε μια τράπεζα λέξεων (καρτελοθήκη λέξεων) ή ένα ευρετήριο με νέες ή «δύσκολες για ανάγνωση» λέξεις οπτικού λεξιλογίου.
- ▶ **Επιτραπέζια παιχνίδια για την αναγνωστική κατανόηση κειμένου.** Παίξτε επιτραπέζια παιχνίδια που παρέχουν στα παιδιά την ευκαιρία να εξασκήσουν τις δεξιότητες της αναγνωστικής κατανόησης κειμένου ή τις λέξεις του οπτικού λεξιλογίου που έχετε θέσει ως στόχο.
- ▶ **Ηλεκτρονικά παιχνίδια για αναγνωστική κατανόηση κειμένου.** Προγραμματίστε συγκεκριμένο χρόνο κατά τον οποίο το παιδί θα χρησιμοποιεί τον ηλεκτρονικό υπολογιστή για να εξασκείται σε λέξεις του οπτικού λεξιλογίου.

- ▶ **Ηχογραφημένα βιβλία.** Ηχογραφημένα βιβλία, διαθέσιμα σε πολλές βιβλιοθήκες, μπορούν να διεγείρουν το ενδιαφέρον για την παραδοσιακή ανάγνωση και να χρησιμοποιηθούν για την ενίσχυση και τη συμπλήρωση των μαθημάτων ανάγνωσης.
- ▶ **«Υποστηρικτικά» υλικά για χρήση στο σπίτι.** Θέστε στη διάθεση των μαθητών και των μαθητριών μια δεύτερη σειρά βιβλίων και υλικών που θα μπορούν να χρησιμοποιούν στο σπίτι.
- ▶ **Υλικά περίληψης.** Επιτρέψτε και ενθαρρύνετε τους μαθητές και τις μαθήτριες να χρησιμοποιούν δημοσιευμένες περιλήψεις βιβλίων, συνοπτικές επισκοπήσεις και σύντομες ανασκοπήσεις των βασικών εργασιών ανάγνωσης που τους αναθέτετε, προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση των κειμένων — όχι για να υποκατασταθεί η πλήρης ανάγνωσή τους.

Φωνητική

Σημείωση της ελληνικής μετάφρασης: οι ακόλουθες οδηγίες φωνητικής αφορούν την αγγλική γλώσσα, η οποία παρουσιάζει πολλές φωνολογικές ιδιαιτερότητες. Για την ελληνική γλώσσα, έχουν γίνει κατά το παρελθόν διάφορες αναφορές στη φωνητική-φωνολογία στα Προγράμματα Σπουδών του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, χωρίς, ωστόσο, να έχουν αναλυθεί εκτενώς και χωρίς να έχουν αξιοποιηθεί ουσιαστικά στη διδακτική πράξη. Η ένταξη της φωνητικής-φωνολογίας στο Πρόγραμμα Σπουδών για την ελληνική γλώσσα θα μπορούσε να ωφελήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες ως προς τη γνωστική και τη γλωσσική τους ανάπτυξη (Μαγουλά, 2015).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην ελληνική γλώσσα δίνεται έμφαση στη συστηματική διδασκαλία του συλλαβισμού σε όλες τις τάξεις του δημοτικού. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους μαθητές και τις μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ να κατανοήσουν και να κατακτήσουν τους κανόνες συλλαβισμού της ελληνικής γλώσσας, προσαρμόζοντας τον τρόπο διδασκαλίας στις ατομικές ανάγκες αυτών των παιδιών.

Για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να κατακτήσουν

τους κανόνες φωνητικής της αγγλικής γλώσσας, οι ακόλουθες πρακτικές είναι αποτελεσματικές:

- ▶ **Μνημονικές τεχνικές για την εκμάθηση των κανόνων φωνητικής.** Διδάξτε στα παιδιά μνημονικές φράσεις που τα βοηθούν να θυμούνται δύσκολους κανόνες φωνητικής (π.χ. «When two vowels go walking, the first does the talking») (Scruggs & Mastropieri, 2000).
- ▶ **Οικογένειες λέξεων.** Διδάξτε στα παιδιά πώς να αναγνωρίζουν και να διαβάζουν οικογένειες λέξεων που αποτυπώνουν συγκεκριμένες έννοιες φωνητικής (π.χ. οι ήχοι «ph», «at-bat-cat»).
- ▶ **Επιτραπέζια παιχνίδια φωνητικής.** Βάλτε τους μαθητές και τις μαθήτριες να παίξουν επιτραπέζια παιχνίδια, όπως μπίνγκο, που τους δίνουν τη δυνατότητα να εξασκηθούν στις φωνητικά ανώμαλες λέξεις.
- ▶ **Ηλεκτρονικά παιχνίδια φωνητικής.** Χρησιμοποιήστε ηλεκτρονικούς υπολογιστές για να δώσετε την ευκαιρία στους μαθητές και στις μαθήτριες να εξασκηθούν στη φωνητική ή στα μαθήματα γραμματικής.
- ▶ **Πίνακες με εικόνες και γράμματα.** Χρησιμοποιήστε τέτοιους πίνακες για τα παιδιά που γνωρίζουν τους ήχους, αλλά δεν γνωρίζουν τα γράμματα που αντιστοιχούν σε αυτούς.

Γραπτή Έκφραση

Οι ακόλουθες πρακτικές ωφελούν τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ, όταν συγγράφουν ιστορίες, εκθέσεις ή άλλες εργασίες:

- ▶ **Κανόνες συγγραφής εργασιών.** Καθορίστε και διδάξτε στα παιδιά τα πρότυπα της τάξης για τον αποδεκτό τρόπο συγγραφής των εργασιών, όπως η μορφή και το ύφος.
- ▶ **Αναγνωρίζοντας τα στοιχεία μιας ιστορίας.** Διδάξτε στα παιδιά πώς να περιγράφουν τα κύρια στοιχεία μιας γραπτής ιστορίας (π.χ. η πλοκή, οι βασικοί χαρακτήρες, ο τόπος, ο χρόνος, η σύγκρουση και η λύση). Χρησιμοποιήστε εικονογραφημένα σενάρια (storyboards) με τα στοιχεία που αναφέρθηκαν για αυτόν τον σκοπό.

- ▶ **Ταχυδρομείο.** Δημιουργήστε ένα ταχυδρομείο μέσα στην τάξη και παρέχετε ευκαιρίες στους μαθητές και στις μαθήτριες να γράφουν, να ταχυδρομούν και να λαμβάνουν γράμματα προς και από τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριες τους και τους/τις εκπαιδευτικούς τους.
- ▶ **Οπτικοποίηση γραπτών κειμένων.** Ζητήστε από το παιδί με ΔΕΠ-Υ να κλείσει τα μάτια του και να μετατρέψει στο μυαλό του μια παράγραφο που διαβάζετε δυνατά στην τάξη σε νοητική εικόνα. Μια παραλλαγή αυτής της τεχνικής είναι να ζητήσετε από έναν/μία μαθητή/μαθήτρια να περιγράψει ένα πρόσφατο γεγονός ενώ οι υπόλοιποι μαθητές και μαθήτριες κλείνουν τα μάτια τους και φαντάζονται αυτό που ακούν ως μια γραπτή παράγραφο.
- ▶ **Διόρθωση γραπτών.** Ζητήστε από το παιδί να διορθώσει μόνο του το γραπτό του προτού το παραδώσει. Δώστε του μια λίστα με τα σημεία που θα πρέπει να ελέγχει όταν διορθώνει το ίδιο του το γραπτό.
- ▶ **Ηχογραφήσεις.** Ζητήστε από τον/τη μαθητή/μαθήτρια να ηχογραφή τις γραπτές του/της εργασίες αντί να τις γράφει με το χέρι.
- ▶ **Υπαγόρευση γραπτών εργασιών.** Ο/Η εκπαιδευτικός ή κάποιος/κάποια μαθητής/μαθήτρια καταγράφει μια ιστορία που αφηγείται ένα παιδί με ΔΕΠ-Υ.

Ορθογραφία

Για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ που δυσκολεύονται στην ορθογραφία, οι ακόλουθες τεχνικές έχουν αποδειχτεί χρήσιμες:

- ▶ **Καθημερινά παραδείγματα λέξεων με δύσκολη ορθογραφία.** Εκμεταλλευτείτε τις καθημερινές δραστηριότητες για να διδάξετε λέξεις με δύσκολη ορθογραφία μέσα σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Για παράδειγμα, ζητήστε από ένα παιδί που τρώει τυρόπιτα να πει πώς γράφεται η λέξη «τυρόπιτα».
- ▶ **Συχνόχρηστες λέξεις.** Αναθέστε στο παιδί λέξεις για ορθογραφία που χρησιμοποιεί καθημερινά στον προφορικό του λόγο.

- ▶ **Λεξικό ανορθόγραφων λέξεων.** Ζητήστε από το παιδί να φτιάξει ένα προσωπικό λεξικό με τις λέξεις που γράφει συχνά ανορθόγραφα.
- ▶ **Δραστηριότητες ορθογραφίας με συνεργασία.** Βάλτε το παιδί με ΔΕΠ-Υ σε ζευγάρι μαζί με ένα άλλο παιδί. Ζητήστε από τα παιδιά-συνεργάτες να κάνουν ερωτήσεις το ένα στο άλλο σχετικά με την ορθογραφία νέων λέξεων και ενθαρρύνετε και τα δύο να μαντέψουν τη σωστή ορθογραφία.
- ▶ **Βοηθητικά μέσα.** Χρησιμοποιήστε γράμματα κομμένα από χαρτόνι ή άλλα βοηθητικά μέσα, για να διδάξετε πώς γράφονται οι λέξεις που είναι δύσκολο να μάθουν τα παιδιά.
- ▶ **Γράμματα κωδικοποιημένα με χρώματα.** Κωδικοποιήστε με χρώματα διαφορετικά γράμματα σε λέξεις με δύσκολη ορθογραφία (π.χ. «πολυκατοικία»).
- ▶ **Δραστηριότητες με κίνηση.** Συνδυάστε συγκεκριμένες δραστηριότητες κίνησης με μαθήματα ορθογραφίας (π.χ. το παιδί κάνει σχοινάκι ενώ λέει δυνατά πώς γράφεται μια λέξη).
- ▶ **Τράπεζες λέξεων.** Χρησιμοποιήστε κάρτες ευρετηρίου 8 x 13 εκατοστών με τις λέξεις που τα παιδιά γράφουν συχνά λανθασμένα, τις οποίες έχετε ταξινομήσει αλφαβητικά.

Χειρόγραφη γραφή

Οι μαθητές/μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ που δυσκολεύονται με τη χειρόγραφη γραφή ενδέχεται να ωφεληθούν από τις ακόλουθες πρακτικές διδασκαλίας, τις οποίες θα εφαρμόσει ο/η εκπαιδευτικός τους:

- ▶ **Ατομικοί πίνακες.** Ζητήστε από το παιδί εξασκηθεί αντιγράφοντας και σβήνοντας σε έναν μικρό ατομικό πίνακα τις λέξεις που έχετε θέσει ως στόχο. Μπορείτε να βάλετε τα παιδιά σε ζευγάρια για να εξασκηθούν από κοινού στις λέξεις-στόχους.
- ▶ **Ήσυχα μέρη για γράψιμο.** Ζητήστε από το παιδί να ολοκληρώσει τις γραπτές εργασίες του σε έναν ειδικό «ήσυχο χώρο» (π.χ. σε ένα τραπέζι έξω από την αίθουσα).

- ▶ **Διάστημα ανάμεσα στις λέξεις.** Δείξτε στο παιδί πώς να χρησιμοποιεί το δάχτυλό του όταν γράφει για να υπολογίζει πόσο διάστημα να αφήνει ανάμεσα στις λέξεις.
- ▶ **Ειδικό χαρτί για γράψιμο.** Ζητήστε από το παιδί να χρησιμοποιεί ειδικό χαρτί με κάθετες γραμμές, για να μάθει να αφήνει το σωστό διάστημα μεταξύ των γραμμάτων και μεταξύ των λέξεων σε μια σελίδα.
- ▶ **Δομημένα προγράμματα για χειρόγραφη γραφή.** Διδάξτε δεξιότητες χειρόγραφης γραφής μέσω ενός δομημένου προγράμματος. Για την αγγλική γλώσσα διατίθεται το πρόγραμμα του Jan Olsen «Handwriting Without Tears» (Olsen, 2003).

Σημείωση της ελληνικής μετάφρασης: για την ελληνική γλώσσα, ορισμένα υλικά που μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων χειρόγραφης γραφής περιλαμβάνουν φύλλα εργασίας για γραφή και ορθογραφία, τα οποία ενισχύουν τη σωστή γραφή των γραμμάτων και των λέξεων. Επίσης, υπάρχουν σχολικά βιβλία και εκπαιδευτικά εργαλεία που περιλαμβάνουν ασκήσεις για τη σωστή και ευανάγνωστη χειρόγραφη γραφή, τα οποία χρησιμοποιούνται συχνά από εκπαιδευτικούς.

Μαθηματικοί Υπολογισμοί

Πολυάριθμες εξατομικευμένες πρακτικές διδασκαλίας μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να βελτιώσουν τις βασικές δεξιότητές τους στους μαθηματικούς υπολογισμούς. Εδώ, παρουσιάζονται μόνο κάποιες από αυτές:

- ▶ **Αριθμητικά μοτίβα.** Διδάξτε στον/στη μαθητή/μαθήτρια με ΔΕΠ-Υ να αναγνωρίζει μοτίβα κατά την πρόσθεση, την αφαίρεση, τον πολλαπλασιασμό ή τη διαίρεση ακέραιων αριθμών (π.χ. τα ψηφία των αριθμών που είναι πολλαπλάσια του 9 [18, 27, 36, ...] όταν προστίθενται ισούνται με 9).
- ▶ **Συνεργασία μαθητών/μαθητριών για δραστηριότητες στα Μαθηματικά.** Τοποθετήστε το παιδί με ΔΕΠ-Υ μαζί με έναν συμμαθητή ή μια συμμαθήτρια και

δώστε τους την ευκαιρία να αλληλοεξετάζονται και να εξασκούνται στις βασικές δεξιότητες των μαθηματικών υπολογισμών.

- ▶ **Κατάκτηση των αριθμητικών συμβόλων.**
Εάν τα παιδιά δεν κατανοούν τα αριθμητικά σύμβολα, δεν θα είναι σε θέση να ολοκληρώσουν τις ασκήσεις τους. Για παράδειγμα, κατανοούν ότι το σύμβολο «συν» στην πράξη $1 + 3$ σημαίνει πρόσθεση και ότι το σύμβολο «μείον» στην πράξη $5 - 3$ σημαίνει αφαίρεση;
- ▶ **Μνημονικές τεχνικές για βασικούς υπολογισμούς.**
Διδάξτε στο παιδί μνημονικές τεχνικές για τα βασικά βήματα που πρέπει να ακολουθεί όταν κάνει υπολογισμούς με ακέραιους αριθμούς. Για παράδειγμα, η φράση «Δεν Παίρνω Άλλα Κάστανα» μπορεί να βοηθήσει τον/τη μαθητή/μαθήτρια να θυμηθεί τα βασικά βήματα σε μια μεγάλη διαίρεση (δηλ., διαιρώ, πολλαπλασιάζω, αφαιρώ και κατεβάζω).
- ▶ **Παραδείγματα δεξιοτήτων υπολογισμού των χρημάτων από την πραγματική ζωή.** Παρέχετε στο παιδί ευκαιρίες από την πραγματική ζωή για να εξασκήσει τις δεξιότητες χρημάτων που έχετε θέσει ως στόχο. Για παράδειγμα, ζητήστε από το παιδί να υπολογίσει τα ρέστα που παίρνει όταν αγοράζει φαγητό από το κυλικείο του σχολείου ή στήστε ένα μαγαζάκι μέσα στην τάξη, όπου τα παιδιά θα μπορούν να εξασκούνται στο να υπολογίζουν τα ρέστα.
- ▶ **Κωδικοποίηση των αριθμητικών συμβόλων με χρώματα.** Κωδικοποιήστε με χρώματα τα βασικά αριθμητικά σύμβολα, όπως το $+$, το $-$ και το $=$, ώστε να παρέχετε οπτικά βοηθήματα στα παιδιά όταν κάνουν υπολογισμούς με ακέραιους αριθμούς.
- ▶ **Αριθμομηχανές για την επαλήθευση βασικών υπολογισμών.** Ζητήστε από το παιδί να χρησιμοποιήσει μια αριθμομηχανή για να επαληθεύσει την πρόσθεση, την αφαίρεση, τον πολλαπλασιασμό ή τη διαίρεση.
- ▶ **Επιτραπέζια παιχνίδια για βασικούς υπολογισμούς.** Ζητήστε από το παιδί να παίξει επιτραπέζια παιχνίδια, ώστε να εξασκηθεί στην πρόσθεση, στην αφαίρεση, στον πολλαπλασιασμό και στη διαίρεση ακέραιων αριθμών.

- ▶ **Παιχνίδια στον υπολογιστή για βασικούς υπολογισμούς.** Προγραμματίστε κάποια ώρα στον υπολογιστή, κατά την οποία το παιδί θα εκπαιδευτεί και θα εξασκείται στους βασικούς υπολογισμούς, παίζοντας τα κατάλληλα παιχνίδια.
- ▶ **Άσκηση «το μαγικό λεπτό».** Ζητήστε από τα παιδιά να κάνουν καθημερινά μια γρήγορη άσκηση διάρκειας 60 δευτερολέπτων, για να εξασκηθούν στους βασικούς μαθηματικούς υπολογισμούς και να παρακολουθούν την επίδοσή τους.

Επίλυση Λεκτικών Μαθηματικών Προβλημάτων

Για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους στην επίλυση λεκτικών προβλημάτων στα Μαθηματικά, μπορείτε να δοκιμάσετε τα εξής:

- ▶ **Δεύτερη ανάγνωση του προβλήματος.** Διδάξτε στο παιδί να διαβάζει ένα λεκτικό πρόβλημα *δύο φορές*, προτού προχωρήσει στην επίλυσή του.
- ▶ **Λέξεις-κλειδιά.** Διδάξτε στο παιδί τις λέξεις-κλειδιά που υποδεικνύουν ποιες πράξεις πρέπει να κάνει όταν επιλύει λεκτικά προβλήματα. Για παράδειγμα, λέξεις όπως «άθροισμα», «σύνολο» ή «όλα μαζί» μπορεί να υποδεικνύουν την πράξη της πρόσθεσης.
- ▶ **Καθοδηγητικές ερωτήσεις για λεκτικά προβλήματα.** Διδάξτε στους μαθητές και στις μαθήτριες να θέτουν στον εαυτό τους καθοδηγητικές ερωτήσεις κατά την επίλυση λεκτικών προβλημάτων. Για παράδειγμα: «Τι μου ζητά το πρόβλημα;» «Ποιες πληροφορίες χρειάζομαι για να βρω την απάντηση;» «Ποια πράξη πρέπει να κάνω για να υπολογίσω το αποτέλεσμα;»
- ▶ **Παραδείγματα λεκτικών προβλημάτων από την πραγματική ζωή.** Ζητήστε από τον/τη μαθητή/μαθήτρια να δημιουργήσει και να λύσει λεκτικά προβλήματα, τα οποία θα τον/τη βοηθήσουν να εξασκηθεί σε συγκεκριμένες αριθμητικές πράξεις-στόχους, όπως η πρόσθεση, η αφαίρεση, ο πολλαπλασιασμός ή η διαίρεση. Αυτά τα προβλήματα

μπορούν να βασίζονται σε πρόσφατα, πραγματικά γεγονότα από τη ζωή του παιδιού.

- ▶ **Αριθμομηχανές για την επαλήθευση των προβλημάτων.** Ζητήστε από τον/τη μαθητή/μαθήτρια να χρησιμοποιήσει μια αριθμομηχανή για να επαληθεύσει τους υπολογισμούς που έκανε κατά την επίλυση των προβλημάτων που του είχαν δοθεί.

Χρήση Ειδικού Υλικού στα Μαθηματικά

Ορισμένα παιδιά με ΔΕΠ-Υ ωφελούνται από τη χρήση ειδικού υλικού, που τα βοηθά να ολοκληρώνουν τις ασκήσεις τους στα Μαθηματικά. Μερικά παραδείγματα τέτοιου υλικού είναι τα εξής:

- ▶ **Αριθμογραμμές.** Δώστε στο παιδί αριθμογραμμές για να τις χρησιμοποιεί όταν εκτελεί πράξεις με ακέραιους αριθμούς.
- ▶ **Αντικείμενα που τα παιδιά μπορούν να χειριστούν.** Χρησιμοποιήστε αντικείμενα που τα παιδιά μπορούν να χειριστούν, για να τα βοηθήσετε να αναπτύξουν τις βασικές δεξιότητες που απαιτούν οι μαθηματικοί υπολογισμοί. Μπορείτε, για παράδειγμα, να τους ζητήσετε να μετρούν μάρκες πόκερ όταν προσθέτουν μονοψήφιους αριθμούς.
- ▶ **Χαρτί μιλιμετρέ.** Ζητήστε από το παιδί να χρησιμοποιεί μιλιμετρέ χαρτί, το οποίο θα το βοηθά να στοιχίζει σωστά τους ακέραιους αριθμούς κατά την πρόσθεση την αφαίρεση τον πολλαπλασιασμό ή τη διαίρεση.

**Χρήσιμες Δεξιότητες
Οργάνωσης και Μελέτης
για τη Σχολική Διδασκαλία
των Μαθητών με ΔΕΠ-Υ**

Η προσοχή πολλών μαθητών και μαθητριών με ΔΕΠ-Υ διασπάται εύκολα και έτσι αυτά τα παιδιά δυσκολεύονται να συγκεντρωθούν στα καθήκοντα που τους ανατίθενται. Ωστόσο, οι ακόλουθες πρακτικές μπορούν να τα βοηθήσουν να βελτιώσουν την οργάνωση της σχολικής τους μελέτης και άλλων καθημερινών τους εργασιών:

- ▶ **Ορίστε έναν/μία εκπαιδευτικό ως σύμβουλο ή συντονιστή/συντονίστρια του/της μαθητή/μαθήτριας.** Αυτός/αυτή ο/η εκπαιδευτικός θα επιβλέπει την πρόοδο του/της μαθητή/μαθήτριας ανά τακτά

χρονικά διαστήματα μέσα από αναφορές προόδου που θα υποβάλλονται από άλλους/άλλες εκπαιδευτικούς και θα λειτουργεί ως σύνδεσμος μεταξύ του σπιτιού και του σχολείου. Επιτρέψτε στον/στη μαθητή/μαθήτρια να συναντά τον/τη σύμβουλό του σε τακτική βάση (π.χ. κάθε Δευτέρα πρωί), για να προγραμματίζουν και να οργανώνουν την εβδομάδα από κοινού, καθώς και να αξιολογούν την πρόοδο και τα προβλήματα της προηγούμενης εβδομάδας.

- ▶ **Τετράδιο εργασιών.** Δώστε στο παιδί ένα τετράδιο εργασιών, ώστε να το βοηθήσετε να οργανώνει τις εργασίες για το σπίτι και εκείνες που κάνει μέσα στην τάξη.
- ▶ **Χρωματιστοί φακέλοι.** Δώστε στο παιδί χρωματιστούς φακέλους, ώστε να το βοηθήσετε να οργανώνει τις εργασίες του για κάθε σχολικό μάθημα (π.χ. κόκκινο για τη Γλώσσα, μπλε για τα Μαθηματικά, πράσινο για τη Φυσική).
- ▶ **Συνεργασία με άλλον/άλλη μαθητή/μαθήτρια για τη μελέτη στο σπίτι.** Ορίστε ένα παιδί-συνεργάτη, το οποίο θα βοηθά το παιδί με ΔΕΠ-Υ να σημειώνει στο τετράδιο καθηκόντων του τις εργασίες για το σπίτι, καθώς και άλλες εργασίες που πρέπει να κάνει μέσα στην τάξη. Επίσης, θα το βοηθά να αρχειοθετεί τα φύλλα εργασίας και άλλα φυλλάδια στους κατάλληλους φακέλους.
- ▶ **Καθαρίστε τα θρανία και τις σχολικές τσάντες.** Ζητήστε από το παιδί να τακτοποιήσει και να καθαρίσει το θρανίο του, τη σχολική του τσάντα και άλλους ειδικούς χώρους στους οποίους φυλάσσει τις γραπτές του εργασίες. Επαναλάβετε την οδηγία ανά τακτά χρονικά διαστήματα.
- ▶ **Οπτικά βοηθήματα που λειτουργούν ως υπομνήματα της διδακτέας ύλης.** Χρησιμοποιήστε μικρά πανό, πίνακες, λίστες, κυκλικά διαγράμματα και σχεδιαγράμματα, τα οποία θα αναρτήσετε σε διάφορα σημεία της αίθουσας, για να υπενθυμίζουν στους μαθητές και στις μαθήτριες την ύλη του μαθήματος που διδάσκονται.

Βοηθώντας τους/τις Μαθητές/Μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ στη Διαχείριση του Χρόνου

Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά δυσκολεύονται να ολοκληρώσουν τις εργασίες τους στην ώρα τους. Ως εκ τούτου, μπορούν να ωφεληθούν από ειδικά υλικά και πρακτικές που τα βοηθούν να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους στη διαχείριση του χρόνου, όπως:

- ▶ **Χρησιμοποιήστε ένα ρολόι.** Διδάξτε στο παιδί πώς να διαβάζει την ώρα και πώς να χρησιμοποιεί ένα ρολόι (τοίχου, επιτραπέζιο ή χειρός) για να διαχειρίζεται τον χρόνο όταν εκτελείς τις εργασίες που του ανατίθενται.
- ▶ **Χρησιμοποιήστε ένα ημερολόγιο.** Διδάξτε στο παιδί πώς να διαβάζει και να χρησιμοποιεί ένα ημερολόγιο για να προγραμματίζει τις εργασίες του.
- ▶ **Βοηθήστε το παιδί να εξασκηθεί σε διαδοχικές δραστηριότητες.** Παρέχετε στο παιδί ελεγχόμενες ευκαιρίες για να χωρίζει μια μεγάλη εργασία σε μια διαδοχική σειρά σύντομων, αλληλένδετων δραστηριοτήτων.
- ▶ **Φτιάξτε ένα ημερήσιο πρόγραμμα δραστηριοτήτων.** Κολλήστε στο θρανίο του παιδιού ένα πρόγραμμα με τις δραστηριότητες της ημέρας που έχετε σχεδιάσει.

Βοηθητικές Δεξιότητες Μελέτης για τους/τις Μαθητές/Μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ

Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά δυσκολεύονται να μάθουν πώς να μελετούν αποτελεσματικά μόνα τους. Οι ακόλουθες στρατηγικές μπορεί να βοηθήσουν αυτούς τους μαθητές και τις μαθήτριες να αναπτύξουν τις δεξιότητες μελέτης που είναι απαραίτητες για τη σχολική τους επιτυχία:

- ▶ **Προσαρμόστε τα φύλλα εργασίας.** Διδάξτε στο παιδί πώς να προσαρμόζει τα φύλλα εργασίας. Για παράδειγμα, βοηθήστε το να διπλώνει το φύλλο που διαβάζει έτσι ώστε να αποκαλύπτεται μία μόνο ερώτηση κάθε φορά. Το παιδί μπορεί επίσης να χρησιμοποιεί ένα λευκό χαρτί για να καλύπτει τις υπόλοιπες ερωτήσεις στη σελίδα.

- ▶ **Διαγράμματα Venn.** Διδάξτε στο παιδί πώς να χρησιμοποιεί τα διαγράμματα Venn, για να το βοηθήσετε να απεικονίζει στο μυαλό του και να οργανώνει έννοιες-κλειδιά κατά την ανάγνωση, τα Μαθηματικά ή άλλα σχολικά μαθήματα.
- ▶ **Δεξιότητες καταγραφής σημειώσεων.** Δείξτε στο παιδί με ΔΕΠ-Υ πώς να κρατά σημειώσεις όταν οργανώνει τις βασικές έννοιες που έχει μάθει στα σχολικά μαθήματα, χρησιμοποιώντας κάποιο σχετικό πρόγραμμα, εφόσον αυτό είναι εφικτό. Στις Η.Π.Α. κυκλοφορεί, για παράδειγμα, το πρόγραμμα Anita Archer's Skills for School Success (Archer & Gleason, 2002).
- ▶ **Λίστα ελέγχου συχνών λαθών.** Δώστε στο παιδί μια λίστα ελέγχου με τα λάθη που κάνει συχνά στις γραπτές του εργασίες (π.χ. λάθη στην ορθογραφία, στη χρήση κεφαλαίων γραμμάτων ή στη στίξη), στα Μαθηματικά (π.χ. λάθη στην πρόσθεση ή στην αφαίρεση) ή σε άλλα σχολικά μαθήματα, και δείξτε του πώς να τη χρησιμοποιεί όταν διορθώνει τα γραπτά του στο σπίτι και στο σχολείο.
- ▶ **Λίστα ελέγχου υλικών για τις εργασίες στο σπίτι.** Δώστε στο παιδί μια λίστα ελέγχου με τις βασικές κατηγορίες αντικειμένων που χρειάζονται για τις εργασίες στο σπίτι (π.χ. βιβλία, μολύβια, φύλλα εργασιών).
- ▶ **Οργανωμένος χώρος εργασίας.** Δείξτε στο παιδί με ΔΕΠ-Υ πώς να προετοιμάζει και να οργανώνει τον χώρο στον οποίο θα κάνει τις εργασίες του. Για παράδειγμα, καθοδηγήστε το πώς να απομακρύνει από το θρανίο του τα βιβλία ή άλλα υλικά που δεν χρειάζονται, προτού ξεκινήσει τη δουλειά του.
- ▶ **Παρακολουθήστε τις εργασίες για το σπίτι.** Παρακολουθήστε πόσο καλά ολοκληρώνουν οι μαθητές/μαθήτριάς σας με ΔΕΠ-Υ τις εργασίες που τους αναθέτετε για το σπίτι. Συζητήστε μαζί τους και με τους γονείς τους τυχόν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν κατά την εκτέλεση αυτών των εργασιών και προσπαθήστε να βρείτε λύσεις. Για παράδειγμα, αξιολογήστε τον βαθμό δυσκολίας των εργασιών, καθώς και τον χρόνο που αφιερώνουν τα παιδιά

καθημερινά στο σπίτι για να τις ολοκληρώσουν. Να θυμάστε ότι μεγαλύτερη σημασία έχει η *ποιότητα* και όχι η *ποσότητα* των εργασιών που ανατίθενται για το σπίτι. Παρόλο που οι εργασίες για το σπίτι συντελούν σημαντικά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων μελέτης, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για να ενισχύουν τις δεξιότητες του παιδιού και να το βοηθούν να κάνει επανάληψη την ύλη που διδάχθηκε μέσα στην τάξη, και όχι για να του προσφέρουν εκ των προτέρων πολλές επιπλέον γνώσεις τις οποίες δεν έχει διδαχθεί.

Παρεμβάσεις στη Συμπεριφορά

Η δεύτερη σημαντική συνιστώσα της αποτελεσματικής διδασκαλίας για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ αφορά στη *χρήση παρεμβάσεων στη συμπεριφορά*. Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά συμπεριφέρονται ανώριμα και δυσκολεύονται να μάθουν πώς να ελέγχουν την παρορμητικότητα και την υπερκινητικότητά τους, επιδεικνύοντας έτσι συμπεριφορές που θυμίζουν αυτές μικρότερων παιδιών. Ενδέχεται να αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σύναψη φιλικών σχέσεων με άλλα παιδιά στην τάξη και να δυσκολεύονται να αναλογιστούν τις κοινωνικές συνέπειες των πράξεών τους.

Σκοπός των παρεμβάσεων στη συμπεριφορά είναι να βοηθήσουν τους μαθητές και τις μαθήτριες να επιδεικνύουν τις συμπεριφορές εκείνες που συμβάλλουν περισσότερο στη δική τους μάθηση και στη μάθηση των συμμαθητών και των συμμαθητριών τους. Οι καλά οργανωμένες σχολικές τάξεις προλαμβάνουν πολλά προβλήματα πειθαρχίας και παρέχουν ένα περιβάλλον που είναι πιο ευνοϊκό για τη μάθηση. Όταν ο/η εκπαιδευτικός αναγκάζεται να αφιερώνει τον χρόνο του/της σε μαθητές και μαθήτριες που δεν προσέχουν στο μάθημα, τότε απομένει λίγος χρόνος για να βοηθήσει άλλους μαθητές και μαθήτριες.

Οι παρεμβάσεις στη συμπεριφορά πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ευκαιρία για την εφαρμογή της πιο αποτελεσματικής και αποδοτικής διδασκαλίας και όχι ως ευκαιρία για την επιβολή τιμωρίας.

Αποτελεσματικές Τεχνικές Παρέμβασης στη Συμπεριφορά

Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν διάφορες τεχνικές παρέμβασης για να βοηθήσουν τους μαθητές και τις μαθήτριες να μάθουν πώς να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους. Ίσως η πιο σημαντική και αποτελεσματική από αυτές τις τεχνικές να είναι η **λεκτική ενίσχυση** της κατάλληλης

συμπεριφοράς. Η πιο κοινή μορφή λεκτικής ενίσχυσης είναι ο **έπαινος** που δίδεται σε έναν/μια μαθητή/μαθήτρια είτε όταν ξεκινά και ολοκληρώνει μια δραστηριότητα είτε όταν επιδεικνύει μια συγκεκριμένη επιθυμητή συμπεριφορά. Απλές φράσεις όπως «μπράβο» ή «έκανες καλή δουλειά» ενθαρρύνουν το παιδί να ενεργεί κατάλληλα. Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί επαινούν συχνά τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ και αναζητούν μια συμπεριφορά για να επαινέσουν πριν και όχι αφού το παιδί αποσπαστεί από το καθήκον του. Οι ακόλουθες στρατηγικές παρέχουν κάποια καθοδήγηση αναφορικά με τη χρήση του επαίνου:

- ▶ **Προσδιορίστε την κατάλληλη συμπεριφορά ενώ επαινείτε.** Ο έπαινος για τη θετική συμπεριφορά που επιδεικνύει ο/η μαθητής/μαθήτρια πρέπει να είναι συγκεκριμένος – πρέπει να εστιάζει στο τι έκανε σωστά και να αναφέρεται με σαφήνεια στο επιθυμητό στοιχείο (στα επιθυμητά στοιχεία) της συμπεριφοράς του/της. Για παράδειγμα, αντί ο/η εκπαιδευτικός να επαινέσει έναν/μια μαθητή/μαθήτρια επειδή δεν ενόχλησε την τάξη, θα πρέπει να τον/την επαινέσει επειδή ολοκλήρωσε ήσυχα και στην ώρα της μια άσκηση στα Μαθηματικά.
- ▶ **Επαινέστε αμέσως.** Όσο πιο σύντομα εισπράξει ένας/μια μαθητής/μαθήτρια την αποδοχή για μια κατάλληλη συμπεριφορά του/της, τόσο πιο πιθανό είναι να επαναλάβει τη συμπεριφορά αυτή.
- ▶ **Χρησιμοποιήστε ποικίλες φράσεις για να επαινέσετε.** Οι φράσεις που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για να επαινέσουν την κατάλληλη συμπεριφορά θα πρέπει να ποικίλουν· όταν οι μαθητές και οι μαθήτριες ακούν την ίδια επαινετική φράση να επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά, αυτή μπορεί να χάσει την αξία της.
- ▶ **Να είστε συνεπείς και ειλικρινείς με τον έπαινο.** Η κατάλληλη συμπεριφορά θα πρέπει να επαινείται με συνέπεια. Είναι σημαντικό να συμφωνούν οι εκπαιδευτικοί μεταξύ τους αναφορικά με το ποιες συμπεριφορές θεωρούνται επιθυμητές, ώστε να αποφεύγεται η σύγχυση των μαθητών και των μαθητριών με ΔΕΠ-Υ. Παρομοίως, οι μαθητές και οι μαθήτριες θα αντιληφθούν τότε οι εκπαιδευτικοί δεν επαινούν με ειλικρίνεια και αυτή η ανειλικρίνεια

θα καταστήσει τον έπαινο λιγότερο αποτελεσματικό.

Αναφορικά με τις στρατηγικές παρέμβασης στη συμπεριφορά, είναι σημαντικό να θυμάστε ότι οι πιο αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί τις βασίζονται στον έπαινο και όχι στην τιμωρία. Οι αρνητικές συνέπειες μπορεί να αλλάξουν προσωρινά τη συμπεριφορά, αλλά σπάνια αλλάζουν τη νοοτροπία. Στην πραγματικότητα, μπορεί να αυξήσουν τη συχνότητα και την ένταση της ακατάλληλης συμπεριφοράς, εφόσον οι μαθητές και οι μαθήτριες που συμπεριφέρονται άτακτα κερδίζουν την προσοχή του/της εκπαιδευτικού. Επιπλέον, το μόνο που κάνει η τιμωρία είναι να διδάσκει στα παιδιά τι να μην κάνουν· δεν τους παρέχει τις δεξιότητες που χρειάζονται για να κάνουν αυτό που αναμένεται. Η θετική ενίσχυση επιφέρει αλλαγές στη νοοτροπία των μαθητών και των μαθητριών, οι οποίες θα διαμορφώσουν τη συμπεριφορά τους μακροπρόθεσμα.

Εκτός από τη λεκτική ενίσχυση, οι ακόλουθες τεχνικές γενικευμένης παρέμβασης στη συμπεριφορά έχουν επίσης αποδειχτεί χρήσιμες για τους μαθητές και τις μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ:

► **Αγνοήστε επιλεκτικά την ακατάλληλη συμπεριφορά.**

Μερικές φορές, είναι χρήσιμο για τους/τις εκπαιδευτικούς να αγνοούν επιλεκτικά την ακατάλληλη συμπεριφορά. Αυτή η τεχνική είναι ιδιαίτερα χρήσιμη όταν η συμπεριφορά δεν εκδηλώνεται σκόπιμα, όταν δεν είναι πιθανό να επαναληφθεί ή όταν στοχεύει αποκλειστικά στο να τραβήξει την προσοχή των εκπαιδευτικών ή των συμμαθητών και των συμμαθητριών, χωρίς να διαταράσσει την τάξη ή να παρεμποδίζει το μάθημα.

► **Απομακρύνετε τα αντικείμενα που προκαλούν όχληση.**

Συχνά, οι εκπαιδευτικοί διαπιστώνουν ότι ορισμένα αντικείμενα (όπως λαστιχάκια και παιχνίδια) αποσπούν την προσοχή των μαθητών και των μαθητριών με ΔΕΠ-Υ μέσα στην τάξη. Η απομάκρυνση των ενοχλητικών αντικειμένων είναι γενικά πιο αποτελεσματική αφού πρώτα έχει δοθεί η επιλογή στον/στη μαθητή/μαθήτρια να τα βάλει μακριά, αλλά δεν το έχει κάνει.

► **Παρέχετε κατευναστικά αντικείμενα χειρισμού ως βοηθήματα διδασκαλίας.** Αν και ορισμένα παιχνίδια

και άλλα αντικείμενα μπορεί να αποσπούν την προσοχή τόσο των μαθητών και των μαθητριών με ΔΕΠ-Υ όσο και των υπόλοιπων μαθητών και μαθητριών στην τάξη, κάποια παιδιά με ΔΕΠ-Υ μπορούν να ωφεληθούν από την πρόσβαση σε αντικείμενα που χρησιμοποιούνται ως βοηθήματα διδασκαλίας και τα οποία μπορούν να χειρίζονται ήσυχα. Αυτά τα αντικείμενα μπορεί να τους προσφέρουν κάποια από τα απαραίτητα αισθητηριακά ερεθίσματα, επιτρέποντάς τους παράλληλα να παραμένουν συγκεντρωμένα στο μάθημα.

- ▶ **Επιτρέψτε διεξόδους «εκτόνωσης».** Επιτρέψτε στους/στις μαθητές/μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ να βγουν για λίγο έξω από την τάξη, ίσως για μια μικρή «αποστολή» (όπως να επιστρέψουν κάποιο βιβλίο στη βιβλιοθήκη). Αυτή η τακτική μπορεί να αποδειχτεί αποτελεσματική, καθώς θα τους/τις βοηθήσει να ηρεμήσουν και να μπορέσουν να επιστρέψουν στην τάξη έτοιμοι/έτοιμες να συγκεντρωθούν.
- ▶ **Ενίσχυση δραστηριότητας.** Η ενεργός συμμετοχή των μαθητών και των μαθητριών στην τάξη ενισχύεται όταν ενθαρρύνονται πρώτα να ολοκληρώνουν μια λιγότερο ευχάριστη εργασία, προτού ασχοληθούν με μια πιο ευχάριστη.
- ▶ **Παροχή βοήθειας για υπέρβαση εμποδίων.** Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να προσφέρουν ενθάρρυνση, υποστήριξη και βοήθεια ώστε να αποτρέψουν τους/τις μαθητές/μαθήτριες από το να απογοητευτούν με μια εργασία. Αυτή η βοήθεια μπορεί να λάβει πολλές μορφές, όπως η ανάθεση σε κάποιον/κάποια μαθητή/μαθήτρια να στηρίζει τον/τη συμμαθητή/συμμαθήτριά του/της με ΔΕΠ-Υ, καθώς και η παροχή πρόσθετων υλικών ή πληροφοριών.
- ▶ **Συνεδρίες με γονείς.** Οι γονείς διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην εκπαίδευση των μαθητών και των μαθητριών, και αυτή η παραδοχή ισχύει ιδιαίτερα για εκείνους/εκείνες με ΔΕΠ-Υ. Για τον λόγο αυτό, είναι απαραίτητο οι γονείς να συμμετέχουν ως συνεργάτες στον σχεδιασμό για την επιτυχία του παιδιού τους. Η συνεργασία με τους γονείς περιλαμβάνει την ενσωμάτωση των απόψεών τους στην ανάπτυξη στρατηγικών παρέμβασης στη συμπεριφορά, τη διατήρηση συχνής επικοινωνίας

μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών, και τη συνεργασία για την παρακολούθηση της προόδου του/της μαθητή/μαθήτριας.

- ▶ **Μεσολάβηση συνομηλίκων.** Οι συνομήλικοι των μαθητών και των μαθητριών με ΔΕΠ-Υ μπορούν να έχουν θετική επίδραση στη συμπεριφορά τους. Στις Η.Π.Α., πολλά σχολεία έχουν επίσημα υιοθετήσει οργανωμένα προγράμματα μεσολάβησης συνομηλίκων (peer mediation programs), μέσω των οποίων οι μαθητές και οι μαθήτριες εκπαιδεύονται στη διαχείριση διενέξεων με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους.

Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν επιπλέον προτροπές συμπεριφοράς με τους/τις μαθητές/μαθήτριές τους. Αυτές οι προτροπές υπενθυμίζουν στους/στις μαθητές/μαθήτριες τις προσδοκίες που έχουν τεθεί σχετικά με τη μάθηση και τη συμπεριφορά τους μέσα στην τάξη. Τρεις μορφές προτροπών συμπεριφοράς, οι οποίες μπορεί να αποδειχτούν ιδιαίτερα βοηθητικές, είναι οι ακόλουθες:

- ▶ **Οπτικά σήματα.** Καθιερώστε απλά και διακριτικά οπτικά σήματα για να υπενθυμίζετε στο παιδί με ΔΕΠ-Υ να παραμένει συγκεντρωμένο στο καθήκον του. Για παράδειγμα, μπορείτε να το δείξετε με το δάχτυλό σας ενώ το κοιτάζετε στα μάτια ή να τείνετε το χέρι σας κοντά του, με την παλάμη στραμμένη προς τα κάτω.
- ▶ **Έλεγχος εγγύτητας.** Όταν μιλάτε σε ένα παιδί, πλησιάστε στο σημείο όπου στέκεται ή κάθεται. Η φυσική σας εγγύτητα θα το βοηθήσει να συγκεντρωθεί και να προσέξει όσα του λέτε.
- ▶ **Χειρονομίες.** Χρησιμοποιήστε χειρονομίες για να επικοινωνείτε ιδιωτικά με ένα παιδί με ΔΕΠ-Υ. Για παράδειγμα, ζητήστε από το παιδί να σηκώνει το χέρι του κάθε φορά που κάνετε μια ερώτηση. Μια κλειστή γροθιά μπορεί να σημαίνει ότι το παιδί γνωρίζει την απάντηση, ενώ μια ανοιχτή παλάμη ότι δεν τη γνωρίζει. Μπορείτε να ζητήσετε από το παιδί να απαντήσει μόνο όταν σχηματίσει γροθιά.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ επωφελούνται από μια μέθοδο διδασκαλίας που έχει σχεδιαστεί για να βοηθήσει τους/τις μαθητές/μαθήτριες

να μάθουν πώς να διαχειρίζονται τη δική τους συμπεριφορά.

- ▶ **Μαθήματα κοινωνικών δεξιοτήτων.** Διδάξτε στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ κατάλληλες κοινωνικές δεξιότητες μέσα από οργανωμένα μαθήματα. Για παράδειγμα, μπορείτε να τους ζητήσετε να παρουσιάσουν διαφορετικές λύσεις σε συνηθισμένα κοινωνικά προβλήματα μέσα από παιχνίδια ρόλων και μίμηση προτύπων. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διασφαλιστεί η γενίκευση αυτών των δεξιοτήτων, προσφέροντας στα παιδιά οργανωμένες ευκαιρίες να εφαρμόζουν στην πράξη τις κοινωνικές δεξιότητες που μαθαίνουν. Η παροχή τέτοιων μαθημάτων ή εμπειριών σε όλο τον σχολικό πληθυσμό μπορεί να επηρεάσει θετικά το κλίμα του σχολείου.
- ▶ **Συνεδρίες επίλυσης προβλημάτων.** Συζητήστε με τα παιδιά πώς μπορούν να επιλύουν κοινωνικές συγκρούσεις. Πραγματοποιήστε αυθόρμητες συζητήσεις είτε με ένα παιδί είτε μια μικρή ομάδα παιδιών στο σημείο όπου εκδηλώνεται η σύγκρουση. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, ζητήστε από δύο παιδιά που τσακώνονται για κάποιο παιχνίδι να συζητήσουν πώς μπορούν να λύσουν τις διαφορές τους. Ενθαρρύνετε τα παιδιά να επιλύσουν το πρόβλημά τους μέσω διαλόγου σε ένα εποπτευόμενο περιβάλλον.

Για πολλά παιδιά με ΔΕΠ-Υ, η λειτουργική αξιολόγηση της συμπεριφοράς και οι θετικές παρεμβάσεις και υποστηρίξεις της συμπεριφοράς – όπως τα συμβόλαια συμπεριφοράς, τα σχέδια διαχείρισης, οι χειροπιαστές ανταμοιβές ή τα συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών – τα βοηθούν να μάθουν πώς να διαχειρίζονται τη συμπεριφορά τους. Δεδομένου ότι οι ατομικές ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών διαφέρουν, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί, σε συνεργασία με την οικογένεια και άλλους εμπλεκόμενους επαγγελματίες, να αξιολογούν κατά πόσο αυτές οι πρακτικές είναι κατάλληλες για την τάξη τους. Στη συνέχεια, παρατίθενται παραδείγματα αυτών των τεχνικών, μαζί με τα βήματα που πρέπει να ακολουθούνται κατά την εφαρμογή τους:

- ▶ **Λειτουργική Αξιολόγηση της Συμπεριφοράς (Functional Behavioral Assessment [FBA]).**
Η Λειτουργική Αξιολόγηση της Συμπεριφοράς

είναι μια συστηματική διαδικασία περιγραφής της προβληματικής συμπεριφοράς και προσδιορισμού των περιβαλλοντικών παραγόντων και των γεγονότων που σχετίζονται με αυτή. Η ομάδα που συνεργάζεται στενά με το παιδί που εμφανίζει προβληματική συμπεριφορά (1) παρατηρεί τη συμπεριφορά και εντοπίζει και ορίζει τα προβληματικά χαρακτηριστικά της, (2) προσδιορίζει ποιες ενέργειες ή ποια γεγονότα προηγούνται και ποια έπονται της συμπεριφοράς αυτής και (3) καταγράφει τη συχνότητα εμφάνισής της. Τα αποτελέσματα της Λειτουργικής Αξιολόγησης της Συμπεριφοράς πρέπει να αξιοποιούνται για την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού και αποδοτικού σχεδίου παρέμβασης και υποστήριξης (Gable et al., 1997).

- ▶ **Θετικές Παρεμβάσεις και Υποστήριξη της Συμπεριφοράς (Positive Behavioral Interventions and Supports [PBIS]).** Αυτή η μέθοδος αποτελεί εφαρμογή ενός συστημικού μοντέλου βασισμένου συμπεριφορά και εδράζεται σε ερευνητικά δεδομένα που αφορούν στη συμπεριφορά στο πλαίσιο του περιβάλλοντος στο οποίο εκδηλώνεται. Χρησιμοποιώντας αυτή τη μέθοδο, τα σχολεία, οι οικογένειες και οι κοινότητες συνεργάζονται για να διαμορφώσουν αποτελεσματικά περιβάλλοντα που θα προάγουν τη θετική συμπεριφορά. Στόχος της μεθόδου είναι η εξάλειψη της προβληματικής συμπεριφοράς, η αντικατάστασή της με καταλληλότερες συμπεριφορές και η ενίσχυση των δεξιοτήτων του ατόμου και των ευκαιριών που του δίνονται, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του (Todd, Horner, Sugai, & Sprague, 1999).
- ▶ **Συμβόλαια συμπεριφοράς και σχέδια διαχείρισης.** Καθορίστε συγκεκριμένους ακαδημαϊκούς στόχους ή στόχους για τη συμπεριφορά του παιδιού με ΔΕΠ-Υ, προσδιορίστε τη συμπεριφορά που πρέπει να αλλάξει και αναπτύξτε στρατηγικές για την αντιμετώπιση της ακατάλληλης συμπεριφοράς. Συνεργαστείτε με το παιδί με ΔΕΠ-Υ ώστε να ορίσετε από κοινού κατάλληλους στόχους, όπως η έγκαιρη ολοκλήρωση των σχολικών εργασιών ή η τήρηση των κανόνων ασφαλείας στο προαύλιο του σχολείου. Αφιερώστε τον απαραίτητο χρόνο για να βεβαιωθείτε πως το παιδί κατανοεί και συμφωνεί ότι αυτοί οι στόχοι είναι σημαντικοί

για την πρόοδό του. Τα συμβόλαια συμπεριφοράς και τα σχέδια διαχείρισης εφαρμόζονται συνήθως σε συγκεκριμένα παιδιά και όχι σε ολόκληρη την τάξη, και είναι σημαντικό να καταρτίζονται με τη συμμετοχή των γονέων.

- ▶ **Χειροπιαστές ανταμοιβές.** Χρησιμοποιήστε χειροπιαστές ανταμοιβές για να ενισχύσετε την κατάλληλη συμπεριφορά. Αυτές οι ανταμοιβές μπορούν να περιλαμβάνουν είτε αυτοκόλλητα, όπως «χαρούμενες φατσούλες» ή εμβλήματα αθλητικών ομάδων, είτε προνόμια, όπως επιπλέον χρόνος στον υπολογιστή. Είναι απαραίτητο να συμμετέχουν τα παιδιά στην επιλογή της ανταμοιβής, ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες να εργαστούν για να την αποκτήσουν.
- ▶ **Συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών.** Χρησιμοποιήστε συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών (token economy systems) για να παρακινήσετε ένα παιδί να κατακτήσει έναν συγκεκριμένο στόχο που έχει τεθεί σε κάποιο συμβόλαιο συμπεριφοράς (Barkley, 1990). Για παράδειγμα, ένα παιδί μπορεί να κερδίζει πόντους για κάθε εργασία που ολοκληρώνει στην ώρα της. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το παιδί χάνει πόντους για κάθε εργασία που δεν ολοκληρώνει στην ώρα της. Αφού συγκεντρώσει έναν προκαθορισμένο αριθμό πόντων, το παιδί λαμβάνει μια χειροπιαστή ανταμοιβή, όπως επιπλέον χρόνο στον υπολογιστή ή κάποια ελεύθερη δραστηριότητα (π.χ. ελεύθερος χρόνος για παιχνίδι). Τα συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών χρησιμοποιούνται συχνά για όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες και όχι για μεμονωμένους μαθητές ή μαθήτριες.
- ▶ **Συστήματα αυτοδιαχείρισης.** Εκπαιδεύστε τους μαθητές και τις μαθήτριες να παρακολουθούν και να αξιολογούν τη συμπεριφορά τους, χωρίς να χρειάζεται διαρκώς η δική σας παρέμβαση. Σε ένα τυπικό σύστημα αυτοδιαχείρισης, ο/η εκπαιδευτικός ορίζει τις συμπεριφορές που θα διαχειρίζεται ο/η μαθητής/μαθήτρια και του/της παρέχει μια γραπτή κλίμακα αξιολόγησης που περιλαμβάνει τα κριτήρια επίδοσης για κάθε βαθμολογία. Ο/Η εκπαιδευτικός και ο/η μαθητής/μαθήτρια αξιολογούν ξεχωριστά τη συμπεριφορά του/της μαθητή/μαθήτριας κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας και συγκρίνουν τις αξιολογήσεις τους.

Ο/Η μαθητής/μαθήτρια κερδίζει πόντους όταν οι δύο αξιολογήσεις ταυτίζονται ή διαφέρουν κατά μία μονάδα, ενώ δεν λαμβάνει κανέναν πόντο όταν η διαφορά υπερβαίνει τη μία μονάδα. Οι πόντοι που συγκεντρώνει κάθε φορά ο/η μαθητής/μαθήτρια μπορούν να ανταλλάσσονται με συγκεκριμένα προνόμια. Με την πάροδο του χρόνου, η εμπλοκή του/της εκπαιδευτικού σταδιακά μειώνεται και ο/η μαθητής/μαθήτρια αναλαμβάνει την ευθύνη για τον έλεγχο της συμπεριφοράς του/της (DuPaul & Stoner, όπως αναφέρεται στον Shinn, Walker, & Stoner, 2002).

Προσαρμογές στο Περιβάλλον της Σχολικής Τάξης

Η τρίτη συνιστώσα μιας στρατηγικής για την αποτελεσματική εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ αφορά στη *διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος της σχολικής τάξης*, δηλαδή την οργάνωση και τη ρύθμιση της σχολικής τάξης. Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στο δομημένο περιβάλλον της τάξης, να διακρίνουν τι είναι σημαντικό και να παραμείνουν συγκεντρωμένα στα καθήκοντα που τους ανατίθενται. Η προσοχή τους διασπάται εύκολα από άλλα παιδιά ή από δραστηριότητες που εκτυλίσσονται γύρω τους στην τάξη. Ως εκ τούτου, πολλά παιδιά με ΔΕΠ-Υ ωφελούνται από προσαρμογές που μειώνουν τους περισπασμούς στο περιβάλλον της τάξης και τα βοηθούν να παραμένουν συγκεντρωμένα και να μαθαίνουν. Ακολουθούν ορισμένες προσαρμογές στο φυσικό περιβάλλον και στο περιβάλλον μάθησης της τάξης που μπορούν να αποδειχτούν ιδιαίτερα ωφέλιμες για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ.

Ειδικές Ρυθμίσεις των Θέσεων στην Τάξη για τους Μαθητές με ΔΕΠ-Υ

Μια από τις πιο συνηθισμένες προσαρμογές που μπορούν να γίνουν στο φυσικό περιβάλλον της τάξης αφορά στον προσδιορισμό της θέσης όπου κάθεται ένας/μία μαθητής/μαθήτρια με ΔΕΠ-Υ. Τρεις συγκεκριμένες θέσεις καθίσματος μπορούν να αποδειχθούν ιδιαίτερα ωφέλιμες:

- ▶ **Τοποθετήστε το παιδί κοντά στον/στην εκπαιδευτικό.** Βάλτε το παιδί να κάθεται κοντά στην έδρα σας ή στο μπροστινό μέρος της τάξης. Αυτή η ρύθμιση θέσης σας δίνει τη δυνατότητα να παρακολουθείτε και να ενισχύετε τη συμπεριφορά του παιδιού κατά την εκτέλεση των σχολικών του καθηκόντων.

- ▶ **Τοποθετήστε το παιδί δίπλα σε έναν/μια μαθητή/μαθήτρια-πρότυπο.** Βάλτε το παιδί δίπλα σε έναν/μια μαθητή/μαθήτρια-πρότυπο. Αυτή η ρύθμιση παρέχει την ευκαιρία στα παιδιά να συνεργάζονται και να μαθαίνουν το ένα από το άλλο μέσα στην τάξη.
- ▶ **Δημιουργήστε χώρους εργασίας με περιορισμένους περισπασμούς.** Εφόσον το επιτρέπει ο διαθέσιμος χώρος, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εξασφαλίζουν μια ήσυχη αίθουσα ή κάποιο ήσυχο μέρος χωρίς περισπασμούς, όπου ο/η μαθητής/μαθήτρια με ΔΕΠ-Υ θα μπορεί να μελετά με ησυχία ή να γράφει τα τεστ και τα διαγωνίσματά του/της. Ο/Η μαθητής/μαθήτρια θα πρέπει να οδηγείται σε αυτή την αίθουσα ή σε αυτό το μέρος ιδιαιτέρως και διακριτικά, προκειμένου να μη σχηματιστεί η εντύπωση ότι πρόκειται για τιμωρία.

Εργαλεία Διδασκαλίας και το Φυσικό Περιβάλλον Μάθησης

Οι έμπειροι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ειδικά εργαλεία διδασκαλίας για να προσαρμόζουν το περιβάλλον μάθησης στη σχολική τάξη και να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών τους με ΔΕΠ-Υ. Παράλληλα, παρακολουθούν και ρυθμίζουν το φυσικό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες αυτών των παιδιών. Τα εργαλεία και οι τεχνικές που ακολουθούν μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμα:

- ▶ **Δείκτες.** Διδάξτε στο παιδί να χρησιμοποιεί έναν δείκτη, ο οποίος θα το βοηθά να παρακολουθεί με το βλέμμα του τις λέξεις σε ένα κείμενο. Για παράδειγμα, δώστε στο παιδί έναν σελιδοδείκτη, με τον οποίο θα μπορεί να παρακολουθεί το κείμενο που ακούει να διαβάζουν δυνατά τα άλλα παιδιά, το ένα μετά το άλλο.
- ▶ **Χρονόμετρα.** Πείτε στα παιδιά τι ώρα ξεκινά το μάθημα και τι ώρα θα τελειώσει. Ρυθμίστε ένα χρονόμετρο για να τους υπενθυμίσει πόσος χρόνος απομένει μέχρι την ολοκλήρωση του μαθήματος και τοποθετήστε το στο μπροστινό μέρος της αίθουσας· τα παιδιά θα μπορούν να ελέγχουν το χρονόμετρο για να βλέπουν πόσος χρόνος απομένει. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ενδιάμεσες υπενθυμίσεις. Για παράδειγμα, τα παιδιά μπορούν να παρακολουθούν μόνα τους την πρόοδό τους κατά τη διάρκεια ενός 30λεπτου μαθήματος, εάν το χρονόμετρο ρυθμιστεί

να ηχεί τρεις φορές, σε διαστήματα των 10 λεπτών.

- ▶ **Τα φώτα της τάξης.** Το ανοιγοκλείσιμο των φώτων υπενθυμίζει στα παιδιά ότι η φασαρία στην τάξη είναι υπερβολική και ότι πρέπει να κάνουν ησυχία. Αυτή η πρακτική μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως σήμα για να αρχίσουν τα παιδιά να προετοιμάζονται για το επόμενο μάθημα.
- ▶ **Μουσική.** Βάλτε να παίζει μουσική σε κάποια συσκευή για να υπενθυμίσετε στα παιδιά ότι κάνουν πολλή φασαρία. Μπορείτε επίσης να τους δείξετε ποιο είναι το κατάλληλο επίπεδο δραστηριότητας για κάθε μάθημα, επιλέγοντας διαφορετικά είδη μουσικής. Για παράδειγμα, βάλτε ήρεμη κλασσική μουσική για τις ήσυχες ατομικές δραστηριότητες και τζαζ για τις πιο έντονες ομαδικές δραστηριότητες.
- ▶ **Κατάλληλη χρήση των επίπλων.** Το θρανίο και η καρέκλα που χρησιμοποιεί το παιδί με ΔΕΠ-Υ πρέπει να είναι στο σωστό μέγεθος· διαφορετικά, το παιδί θα έχει μεγαλύτερη τάση να στριφογυρίζει και να κινείται νευρικά όσο παραμένει καθιστό. Ένας γενικός πρακτικός κανόνας είναι ότι το παιδί θα πρέπει να μπορεί να ακουμπά τους αγκώνες του στην επιφάνεια του θρανιού και να στηρίζει άνετα το πηγούνι του στην παλάμη του χεριού του.

Συμπέρασμα

Ο παρών οδηγός παρουσίασε μια σειρά από στρατηγικές διδασκαλίας που έχουν αποδειχτεί αποτελεσματικές στην εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ. Ωστόσο, θα πρέπει να υπογραμμιστεί εκ νέου ότι οι τεχνικές αυτές είναι ιδιαίτερα χρήσιμες και για *το σύνολο* των μαθητών και των μαθητριών. Οι τρεις βασικές συνιστώσες μιας επιτυχημένης στρατηγικής για την εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ είναι: *η σχολική διδασκαλία, οι παρεμβάσεις στη συμπεριφορά και η προσαρμογή στο περιβάλλον της τάξης*. Ενσωματώνοντας τεχνικές από αυτούς τους τρεις τομείς στην καθημερινή τους διδασκαλία και στις πρακτικές που εφαρμόζουν για τη διαχείριση της σχολικής τάξης, οι εκπαιδευτικοί θα ενισχυθούν ουσιαστικά, προκειμένου να βελτιώσουν τόσο τις σχολικές επιδόσεις όσο και τη συμπεριφορά των μαθητών και των μαθητριών τους με ΔΕΠ-Υ. Με αυτόν τον τρόπο, θα καταφέρουν να δημιουργήσουν ένα ενισχυμένο περιβάλλον μάθησης προς

όφελος όλων των μαθητών και των μαθητριών.

Αυτός ο οδηγός είναι ο δεύτερος από μια σειρά τριών δημοσιεύσεων που εξετάζουν θέματα σχετικά με τη διδασκαλία των παιδιών με ΔΕΠ-Υ. Η πρώτη είναι *Αναγνωρίζοντας και Αντιμετωπίζοντας τη Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας: Ένα Βοήθημα για το Σχολείο και το Σπίτι (Identifying and Treating Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Resource for School and Home)*. Σύντομα αναμένεται να κυκλοφορήσει ο *Κατάλογος Πόρων για τη ΔΕΠ-Υ (A Resource Directory for ADHD)*. Οι εκπαιδευτικοί και άλλοι επαγγελματίες καλούνται να συμβουλευτούν αυτές τις δημοσιεύσεις και να τις χρησιμοποιήσουν σε συνδυασμό με τον παρόντα οδηγό, *Διδάσκοντας τα Παιδιά με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας: Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας (Teaching Children With Attention Deficit Hyperactivity Disorder: Instructional Strategies and Practices)*. Όταν οι δημοσιεύσεις καθίστανται διαθέσιμες, αναρτώνται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας των Η.Π.Α./Γραφείο Ειδικής Αγωγής και Υπηρεσιών Αποκατάστασης/Γραφείο Προγραμμάτων Ειδικής Αγωγής και Ανασθενωτικών Υπηρεσιών/Γραφείο Προγραμμάτων Ειδικής Αγωγής και Ανασθενωτικών Υπηρεσιών (U.S. Department of Education/Office of Special Education and Rehabilitative Services/Office of Special Education Programs): <http://www.ed.gov/about/offices/list/osep/products.html>

Βιβλιογραφία

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Archer, A., & Gleason, xM. (2002). *Skills for school success: Book 5*. North Billerica, MA: Curriculum Associates, Inc.
- Barkley, R.A. (1990). *Attention deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment*. New York: Guilford.
- Bender, W. (1997). *Understanding ADHD: A practical guide for teachers and parents*. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Burt, S. A., Krueger, R. F., McGue, M., & Iacono, W. G. (2001). Sources of covariation among Attention deficit/hyperactivity disorder, oppositional defiant disorder, and conduct disorder: The importance of shared environment. *Journal of Abnormal Psychology*, 110, 516– 525.
- DuPaul, G. J., & Stoner, G. (1994). *ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies*. New York: Guilford Press.
- DuPaul, G. J., & Stoner, G. (2002). Interventions for attention problems. In M. R. Shinn, H. M. Walker, & G. Stoner (Eds.), *Interventions for academic and behavior problems II: Preventive and remedial approaches* (pp. 913–938). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- Forness, S. R., & Kavale, K. A. (2001). ADHD and a return to the medical model of special education. *Education and Treatment of Children*, 24(3), 224–247.
- Forness, S. R., Kavale, K. A., & San Miguel, S. (1998). The psychiatric comorbidity hypothesis revisited. *Learning Disability Quarterly*, 21, 203–207.
- Gable, R. A., Sugai, G. M., Lewis, T. J., Nelson, J. R., Cheney, D., Safran, S. P., & Safran, J. S. (1997). *Individual and systemic approaches to collaboration and consultation*. Reston, VA: Council for Children with Behavioral Disorders.
- Hallowell, E. (1994). *Driven to distraction: Recognizing and coping with attention deficit disorder from childhood through adulthood*. Tappan, NJ: Simon & Schuster.
- Holt, S. B., & O’Tuel, F. S. (1989). The effect of sustained silent reading and writing on achievement and attitudes of seventh and eighth grade students reading two years below grade level. *Reading Improvement*, 26, 290–297.

- Jensen, P. S., Martin, D., & Cantwell, D. P. (1997). Comorbidity in ADHD: Implications for research, practice, and DSM-IV. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 1065–1079.
- Jensen, P. S., Shertvete, R. R., Zenakis, S. N., & Ritzters, J. (1993). *Anxiety and depressive disorders in attention deficit disorder with hyperactivity: New findings*. *American Journal of Psychiatry*, 150, 1203–1209.
- Μαγουλά, Ε. (2015). Φωνητική-Φωνολογία στη γλωσσική διδασκαλία: τι έγινε, τι δεν έγινε και τι θα πρέπει να γίνει. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 32 (59). Αθήνα: Εκδόσεις Διάδραση.
- Mannuzza, S., Klein, R. G., Bessler, A., Malloy, P., & LaPadula, M. (1998). Adult psychiatric status of hyperactive boys as grown up. *American Journal of Psychiatry*, 155, 493–498.
- Manzo, K. K., & Zehr, M. A. (1998). Take note. *Education Week*, 18 (3), 3.
- Olsen, J. (2003). *Handwriting without tears*. Retrieved May 23, 2003, from <http://hwtears.com>.
- Osman, B. B. (2000). Learning disabilities and the risk of psychiatric disorders in children and adolescents. In L. Greenhill (Ed.), *Learning disabilities in children with a psychiatric disorder* (pp. 33–57). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Rief, S. F. (1997). *The ADD/ADHD checklist: An easy reference for parents and teachers*. Reston, VA: Council for Exceptional Children.
- Robelia, B. (1997). Tips for working with ADHD students of all ages. *Journal of Experimental Education*, 20 (1), 51–53.
- Schiller, E. (1996). Educating children with attention deficit disorder. *Our Children*, 22 (2), 32–33.
- Scruggs, T. E., & Mastropieri, M. A. (2000). The effectiveness of mnemonic instruction for students with learning and behavior problems: An update and research synthesis. *Journal of Behavioral Education*, 10 (2–3), 163–173.
- Slavin, R. E. (2002). *Education psychology: Theory into practice*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Stevens, S. H. (1997). *Classroom success for the LD and ADHD child*. Winston-Salem, NC: John F. Blair.
- Todd, A. W., Horner, R. H., Sugai, G., & Sprague, J. R. (1999). Effective behavior support: Strengthening school-wide systems through a team-based approach. *Effective School Practices*, 17(4), 23–37.
- Wagner, M. & Blackorby, J. (2002). *Disability profiles of elementary and middle school students with disabilities*. Menlo Park, CA: SRI International.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΩΝ Η.Π.Α.

 www.ed.gov

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ
(Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.)

 epsyype@gmail.com

 <https://www.epsyype.gr>